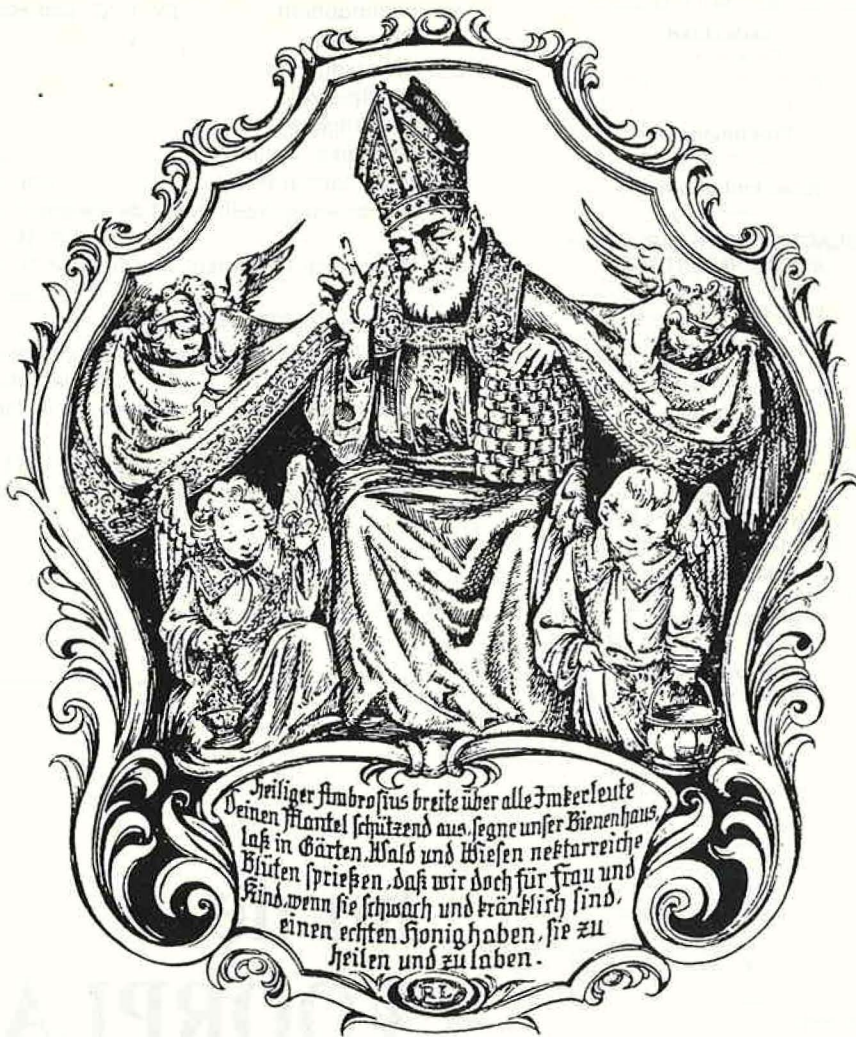




bijenteelt

Maandschrift voor de Bijenteelt - ISSN 0166-6444

Jaargang 90 - no. 12 - december 1988



Der 7. Dezember seit alter Zeit
dem heil'gen Ambrosius ist geweiht,

und weil er der Bienenschutzpatron ist,
gedenke seiner der imkernde Christ!

Officieel orgaan van de Vereniging tot Bevordering der Bijenteelt in Nederland

bijenteelt

INHOUD

MAANDSCHRIFT VOOR DE BIJENTEELT
ISSN 0166-6444

Officieel orgaan van de V.B.B.N.
VERENIGING TOT BEVORDERING DER
BIJENTEELT IN NEDERLAND

Opgericht 1897

Hoofdredakteur

J. Beetsma

Redaktieleden

M.L. Boerjan, N. de Jong, J.M.A. Pos

Vaste medewerkers

A. Neve, O. de Kat, J.J. Speelziek, Ko Zoet

Bureauredactie

J.S. Boerman, M.J.E.M. Canters

Ledenblad

Oplage 8200

Versijnt 11x per jaar,
in juli en augustus gecombineerd

Proefnummers

f 2,50 incl. porto

Advertentie-tarieven

op aanvraag

REDACTIE, SECRETARIAAT en
LEDENADMINISTRATIE

VBBN, Grintweg 273,
6704 AP Wageningen

Telefoon

VBBN (secretariaat/redactie) 08370-22422
Bijenhuis (handel/winkel) 08370-22733

Openingstijden

Secretariaat di. - vr. 9.00-16.00 uur
Winkel di. - vr. 9.00-18.00, za. 9.00-13.00 uur

Postgiro

VBBN (vereniging) 84.68.01
Bijenhuis (Winkel) 82.32.76

Bankrelatie

ABN, Wageningen, Postgiro 82.41.84
Rek.no. VBBN (Vereniging) 53.90.42.897
Rek.no. Bijenhuis (Handel) 53.90.42.900

Registratie K.v.K.

VBBN: Verenigingsreg.no. V119736
Bijenhuis: Handelsreg.no. 11433

Druk

Drukkerij Modern B.V. Bennekom

Van de redactie	327
In memoriam Mr. J.D. van Ketwich Verschuur	327
Besturen in verandering, ook bij de imkerij?	
J.J. Speelziek	328
Verslag Informatie/Studiedag VBBN	
J. Beetsma	330
Mierezuur – een volwaardig medicijn voor de bestrijding van de varroamijt	
H. Dijkema	333
Kennis maken met nieuwe adjunct-bedrijfsleider	
G. Henseler	335
Recept Oudhollandse peperkoek	335
Consequenties van heidebeheer voor de bijenhouderij	
Dr. Ir. C. van Heemert	336
Cursussen	339
Imkersagenda	339
Kerstpuzzel	340
Speurbijtjes	342
Van imker tot imker	
Ko Zoet	344
Bijenplant in beeld	
Arjen Neve	347
Wie de jeugd heeft, heeft de toekomst, deel 2	
J.R. Wijsbeek	348
Reactie op het artikel van de heer Testerink	
Redactie	349
Tips van het Consulentschap	350
Reacties op het Varroamijtbestrijdingsadvies	
Dr. Ir. C. van Heemert	351
Imkersvereniging 't Iemenschouer te Almelo	
75 jaar	352
Alfabetisch register jaargang 90, 1988	353
Register van auteurs jaargang 90, 1988	355

Alle in het Maandschrift gepubliceerde meningen en inzichten blijven voor rekening van de auteurs.

Overname van artikelen en illustraties is toegestaan na overleg met de Redactie en dan met bronvermelding.

Kopij, opgave en betaling van advertenties en speurbijtjes **voor de 1e van de maand**, voorafgaande aan de maand van plaatsing, aan het Bijenhuis sturen. Tekst bij voorkeur typen; foto's liefst zwart/wit. Het maandschrift verschijnt omstreeks de 10de van de maand.

jaargang 90 - nummer 12 - december 1988

bij de VOORPLAAT

Afbeelding van de Heilige Ambrosius.
(Ingezonden door de heer A.L. Longayroux)



VAN DE REDACTIE

Bestuurlijke activiteiten

In het 'Van de redactie' in het oktobernummer werd gevraagd of er bij de besturen van de subverenigingen behoefte bestaat aan het organiseren van een studiedag. Op deze dag zouden de volgende onderwerpen besproken kunnen worden:

- De taken die samenhangen met de verschillende bestuursfuncties
- De rechten en plichten die de subvereniging heeft ten opzichte van de landelijke vereniging
- De functie van de commissies van de landelijke vereniging in de activiteiten van de subverenigingen
- De taken van de Kamer van Koophandel.

Om de aandacht op dit onderwerp te richten, herhalen wij dit verzoek. De besturen van de subverenigingen worden hopelijk opgewekt om alsnog te reageren bij het lezen van een aantal aspecten in de reactie van de heer J.J. Speelziek: 'Besturen in verandering, ook bij de imkerij?'.

Verslag van de Informatie/Studiedag

Wij willen Uw bijzondere aandacht vragen voor het verslag van deze dag, die op 8 oktober in Wageningen werd gehouden. Voor een van de belangrijke onderwerpen, het melden van bijenziekten, spuit-, schade aan en vergiftiging van bijenvolken, wordt de medewerking van alle imkers gevraagd.

Effecten van radioactieve stoffen in heidehoning op de mens

In het novembernummer kondigden wij een artikel van een stralingsbioloog aan. Tot onze spijt is deze bijdrage nog niet binnengekomen.

Wie de jeugd heeft, heeft de toekomst

Wat dit onderwerp betreft zijn er belangrijke ontwikkelingen gaande. Lees daarom de bijdragen van de heer R.J. Wijsbeek en mevr. F. Bos-van Noordwijk in 't novembernummer.



In Memoriam Mr. J.D. van Ketwich Verschuur

Op maandag 31 oktober jl. overleed Mr. J.D. van Ketwich Verschuur, burgemeester van de gemeente Wageningen, op 49-jarige leeftijd. Een groot verlies voor deze gemeente en ook voor de VBBN. De heer Van Ketwich Verschuur stelde veel belangstelling in de activiteiten op het gebied van de bijenteelt. Dit bleek onder andere tijdens de 'Open Dag' in het Bijenhuis, bij de opening van de 'Imkersmanifestatie 1987' en bij het planten van een 'Beatrix-boom' op 3 februari 1988. Uit zijn inleidingen bleek, dat hij goed geïnformeerd was over de betreffende activiteit.

Bij elke gelegenheid nam hij contact op met het secretariaat en vroeg om uitvoerige documentatie. Bovendien beschikte hij, zoals in een persoonlijk gesprek bleek, over een opmerkelijk goed geheugen. Wij betreuren het verlies van een vriendelijke, welwillende en actieve burgemeester. De redactie wenst zijn familieleden veel sterkte toe in deze moeilijke tijd.

Besturen in verandering, ook bij de imkerij?

J.J. Speelziek

In het oktobernummer van het Groentje gooit het redactieteam een balletje op over de bestuursproblematiek van onze vereniging en subverenigingen. Op de vraag van de redactie, hoe imker-bestuurder en imker-lid hierover denken, wil ik gaarne reageren. Het eerste deel van het bovenschrijf van deze reactie heb ik ontleend aan de titel van het 'Handboek voor verenigingen, stichtingen en andere vrijwillige organisaties'. Dit handboek, dat verzorgd wordt door de Uitgeverij Samson, is inmiddels uitgegroeid tot een werk bestaande uit drie delen. Het wordt regelmatig aangevuld met actuele bestuursinformatie, het is onmisbaar voor de moderne bestuurder.

Subvereniging, de basis van de imkerij

Allereerst de subvereniging, die sinds enkele jaren een geheel gewijzigde 'rechtspositie' heeft gekregen. Zij is geen afhankelijke afdeling meer, maar leidt nu een zelfstandig bestaan, waarbij haar statuten zijn gedeponeerd bij de Kamer van Koophandel. Hoewel de imkerij in bestuurlijke zin niet zo snel de neiging heeft om zich aan te passen, zien we toch dat de verkregen zelfstandigheid bij voortvarende subverenigingen tot een aantal positieve veranderingen heeft geleid. In tegenstelling tot vroeger, zoals ook het redactieteam opmerkt, blijken de besturen in steeds mindere mate uit 'ouderen' (raad der ouden) te bestaan. Meer en meer vertegenwoordigers uit alle leeftijdsgroepen zien we 'acte de presence' geven. Terecht moet bij voortdurende gedacht worden aan bestuursverjonging. Een verouderd bestuur spreekt de jongeren minder aan en vormt dikwijls een rem op de ledenwerving. Vroeger was het een verdienste 20, 30 en zelfs 40 jaar op dezelfde bestuursstoel te bivakkeren, tegenwoordig is dit beslist niet meer het geval. Thans is het parool: stuwen, de voorzitters ofwel voortvarende managers die nieuwe wegen inslaan, goede en regelmatige contacten met de media onderhouden en vooral gebruik maken van eerder opgedane bestuurlijke ervaringen. Elk hoofdbestuurlid zou in principe aan deze eisen moeten voldoen. De tijd van de bovenmeester of notaris als voorzitter is voorgoed voorbij.

Het sterke zwakke geslacht

Eveneens in tegenstelling tot vroeger komen er steeds meer vrouwelijke imkers. Als gevolg daarvan zullen er ook meer dames deel (gaan) uitmaken van de besturen. Voor een aantal heren was dat even wennen, maar in de praktijk blijkt de inbreng van de vrouwelijke bestuursleden zeer belangrijk, ja soms zelfs onmisbaar te zijn. Bovendien spreekt een vereniging de leden en de omgeving meer aan als er ook dames in het bestuur zitting hebben. De praktijk heeft aangetoond, dat er door de samenwerking tussen twee of meer dames in het bestuur een relatief groter effect verkregen wordt dan wanneer in het bestuur slechts één dame zitting heeft.

Zonder goede contacten gaat het niet meer

De huidige zelfstandigheid van de subvereniging, de aanwezigheid van een jong, enthousiast en voortvarend bestuur waarin een evenredig aantal vrouwelijke leden zitting heeft, biedt doorgaans de meest uiteenlopende contactmogelijkheden, vooral met de (gemeentelijke) overheid, gelijkgerichte organisaties, de lokale bankwereld en andere instellingen. Dankzij de verkregen zelfstandigheid zien we dan ook dat diverse besturen van subverenigingen een rechtmatig aandeel uit gemeentelijke subsidies weten te bemachtigen. Contacten met gelijkgerichte organisaties houdt uitwisseling van informatie in. In dat verband zien we dat bijen- en honingmarkten, die aanvankelijk dreigden uit te sterven, vruchtbare contacten leggen met 'groene' organisaties en zodoende met een nieuw élan op uitermate succesvolle wijze gaan functioneren. Door deze bundeling van activiteiten krijgt ook de voorlichting aan het publiek, contact met de media, grotere mogelijkheden. Hoe vaker de imkerij met haar veelzijdige aspecten in de pers komt, des te beter. Ook negatieve aspecten geven soms uitvoerig stof tot discussie. Hoe gek het ook klinkt, zelfs de problemen betreffende de Varroamijt en de radioactiviteit in de honing geven aanleiding tot positieve artikelen en radio-interviews! Meerdere subverenigingen geven reeds zelf een representatief blad uit.

Bovengeschetste ontwikkeling geldt nog niet voor alle subverenigingen. Natuurlijk zijn er, die de noodzaak tot verandering niet zo sterk voelen, het verenigingsleven heeft nu eenmaal zelden de neiging gelijke tred te houden met zich wijzigende omstandigheden. Echter met de zeer actieve koplopers als voorbeeld, zullen ook in de wat behoudender subverenigingen goede ideeën op dit gebied overgenomen gaan worden.

De paraplu boven de subverenigingen

Wageningen (de VBBN) functioneert als een paraplu boven de subverenigingen. Voorafgaande aan de zelfstandiging was die paraplu als een soort bescherming (regenscherm) onmisbaar. Allerhande boven-locale en boven-regionale problemen werden door het

hoofdbestuur opgevangen, een toenmalige taak die historisch was gegroeid. Thans kunnen we bestuurlijk van een sterk gewijzigde situatie spreken, waarbij de kans gelopen wordt, dat de paraplu als zonnescherm gaat werken, juist in deze tijd waarin er zo'n behoefte aan zon is. Wellicht mede in samenhang met hierna aan te geven suggesties denk ik in dit verband, dat momenteel de tijd rijp is voor de verzelfstandiging, c.q. het afstoten of wel opheffen van een aantal historisch ontstane commissies. Een heroverweging omtrent het huidige bestaansrecht ten opzichte van de zelfstandige subverenigingen is zeker wenselijk. Het logisch gevolg van het feit, dat de nagenoeg onafhankelijke subverenigingen meer en meer een eigen koers gaan varen, zou zijn dat het bestuurscollege van de VBBN kleiner zou worden. Helaas zien we het tegenovergestelde gebeuren. Met een apart dagelijks bestuur van 5 personen en een algemeen bestuur van 16 personen, tellen we momenteel een beleidscollege van 21 personen! Menigeen vraagt zich in goede gemoede af of we hiermede op de goede weg zijn.

Het feit, dat naarmate een bestuur in omvang groeit, de besluitvaardigheid af- en het kostenaspect toeneemt, is een bekend gegeven. Een aantal sport- en andere organisaties, dat aan hetzelfde euvel leed of nog lijdt, is hiervan een sprekend voorbeeld. Met een mogelijk afnemend ledental rijst de vraag of een grondige reorganisatie niet wenselijk zou zijn. Daar ik zelf negen jaar aan de vroegere bestuursformatie heb deelgenomen, weliswaar niet met 21 leden, zou men kunnen denken dat rancuneuze gedachten hierbij een rol spelen. Niets is echter minder waar; overeenkomstige problemen zien we namelijk ook elders in de imkerij.

Quo vadis?

Waar dan heen luidt de vraag. Ik geloof dat er slechts één aanvaardbare oplossing mogelijk is, namelijk die van eendracht maakt macht.

De laatste jaren zien we dat vele organisaties bezig

zijn met saneringen, verbeterde samenwerkingspatronen, fusies faillissementen enz. Willen we het laatste voorkomen dan zouden de 5 imkerorganisaties om de tafel moeten gaan zitten om puur uit zelfbehoud trachten te komen tot één sterke organisatie. Wanneer je met de leden van de respectievelijke organisaties spreekt, hoor je dat iedereen daarvan voorstander schijnt te zijn.

Een voorzichtige suggestie

Maak één landelijke organisatie met één goed vakblad.

Verdeel het land in 5 gewesten: noord, oost, zuid, west en midden. Stel voor elk van deze gewesten twee hoofdbestursfuncties ter beschikking, voorshands te verdelen over de 5 bestaande 'bloedgroepen', zoals men dat in CDA-kringen soms noemt.

Voordelen

- Eén top, die een fractie kost van de huidige voltallige 5 hoofdbesturen;
- één sterke stem in de Afdeling Bijenteelt van het Landbouwschap en in het bestuur van de Proefbijenstand;
- één vakblad met een oplage van meer dan 10.000 abonnees;
- beëindiging van de concurrentie, op weg naar een groeiende eenheid;
- na realisatie: een enorme kostenbesparing!

Hoe te beginnen?

Een goed geredigeerd algemeen vakblad met een brede verspreiding is de hartewens van elke rechtgeaarde imker. Dit zou inhouden:

- één redactie in plaats van drie gescheiden redacties;
- beëindiging van identieke voorlichtingsbulletins en verslagen (onder andere van de RBC) in de huidige drie periodieken;
- algemene artikelen beperken tot hetgeen in een goed vakblad thuishoort, overige zaken eventueel opnemen in afdelingsbladen;



WEET U DAT DE „LATE BETALERS”
ONZE VERENIGING JAARLIJKS
f 5000,— EXTRA KOSTEN!

DAT KUNNEN WE TOCH ZEKER MET Z'N
ALLEN UITSPAREN?

CONTRIBUTIE NOG NIET BETAALD?
DOE HET NU!

- één goed vakblad met een eensgezinde presentatie en representatie van de Nederlandse imkerij zal ongetwijfeld grote invloed uitoefenen op bij de imkerij betrokken instanties; verder zal het goodwill-bevorderend werken;
- één gezamenlijk vakblad met een aanzienlijke oplage zou zonder extra kosten kunnen verschijnen in A4 formaat;
- commercieel gezien verschaft een dergelijke uitgave (A4) met een oplage van boven de 10.000 exemplaren uitermate goede perspectieven voor een goede werving van advertenties en leden. Het opnemen van kleurenfoto's, onder andere op de omslag, behoort dan eveneens tot de mogelijkheden.

Boxtel en Wageningen

De twee handelsinstellingen, de Honingzemerij in Boxtel en het Bijenhuis in Wageningen, zouden in het kader van de verzelfstandiging eveneens zelfstandig,

los van de organisatie kunnen functioneren. Wanneer beide volledig van de imkersorganisatie(s) ontkoppeld zijn, is dit historische struikelblok tot samengaan eveneens verleden tijd. De vruchteloze onderhandelingen rond de jaren 60 wil ik U graag besparen, zie desgewenst de periodieken uit die tijd.

Het feit, dat per 1992 de economische oost- en zuidgrens komen te vervallen kon wel eens grote gevolgen hebben voor de imkers en de beide instellingen! Afgaande op de vele advertenties van producenten van bijenteeltartikelen in Duitse- en Belgische imkers-tijdschriften zou vanuit die kant wel eens naar nieuwe afzetgebieden kunnen worden uitgezien.

Wat zou het een fantastisch resultaat opleveren als ook de huidige vijf imkersorganisaties per 1992 **onbegrensd** en eendrachtig van start zouden kunnen gaan. Evenals EG-1992 zal zo'n operatie binnen de imkersbeweging ongetwijfeld met de nodige kinderziekten gepaard gaan, doch dat hebben onze bijenthousiastelingen er mijns inziens graag voor over.

Verslag van de Informatie/Studiedag van de VBBN

J. Beetsma

In tegenstelling tot de eerder gehouden Informatie-Studiedagen met 100-150 deelnemers, kon de voorzitter W.van den Hoeven op 8 oktober 1988 in Wageningen slechts 55 belangstellenden verwelkomen. De thuisblijvers hebben ongelijk gehad. Zij hebben de première van de videofilm 'Hygiëne en de bijenteelt' en de informatieve voordrachten, waarin vrijwel alle vragen van de imkers beantwoord werden, gemist.

Het functioneren van de veterinaire dienst en de dierenarts

Reorganisatie Directie Akker- en Tuinbouw

Drs. G. Fennema gaf eerst een overzicht van de reorganisatie binnen de Directie Akker- en Tuinbouw, die in 1987 heeft plaatsgevonden. Hierbij werd de directeur van de Veterinaire Dienst (VD) tevens Rijksbijenteeltconsulent. De voorlichters van de Proefbijenstand werden geplaatst bij de regionale voorlichtingsdiensten van Akker- en Tuinbouw. Als Rijksbijenteeltconsulent is de directeur van de VD, naast de overige dierziektebestrijding (Veewet, Wet uitoefening van de Diergeneeskunde), nu ook verantwoordelijk voor de wering en bestrijding van bijenziekten en -parasieten op grond van de Bijenwet. Wat de bijenziekten betreft hebben de imkers nu te maken gekregen met voor hen onbekende directies van het Ministerie van Landbouw en Visserij. Omgekeerd hebben de directies VD en RVV (Rijkskeuringsdienst voor Vee en Vlees) te maken gekregen met een voor hen grotendeels onbekende materie.

De structuur van de gezondheidsdienst voor dieren

Wat betreft de zorg voor de 'landbouwhuisdieren' is door de samenwerking tussen de overheid en het Landbouwschap een zeer sterke structuur ontstaan. Bepaalde dierziektebestrijdingstaken worden uitgevoerd door de Stichting Gezondheidszorg voor Dieren (opgericht door het Landbouwschap) en de regionale Gezondheidsdiensten.

De structuur van de gezondheidszorg voor 'gezel-schapsdieren' (honden en katten) is minder duidelijk, maar toch loopt de hulpverlening en voorlichting goed. Wat betreft de bijenziekten en -parasieten ligt de situatie wat ingewikkelder. Dit ondanks het feit, dat het nut van de bijenteelt buiten discussie staat. De imker kan met zijn problemen niet bij een dierenarts terecht, zoals bijvoorbeeld de eigenaar van een hond, omdat deze dierenarts tijdens zijn opleiding geen kennis betreffende bijen en bijenziekten heeft verkregen. Om deze reden is een imker ook niet opgegroeid met het idee, dat er voor ingeroepen hulp en voor voorbehoudende behandelingen van zijn volken (bij de hond: in-

eningen, ontwormen, vlooiënbestrijding) betaald moet worden.

Gevolgen van de veranderingen in 1987

Op grond van de Bijenwet moet elke imker, die een vermoeden heeft dat zijn bijen ziek zijn, dit melden aan de Rijksbijenteeltconsulent. Sinds 1984 is de VD een beleidsdirectie geworden. De uitvoerende taken worden verricht door de RVV. In afwijking van het systeem voor het melden van ziekten van andere dieren, hebben genoemde instanties een meldingssysteem opgezet met een centrale meldingspost.



Drs.G. Fennema (VD).

Foto: J. Beetsma

De voorzitter, de heer J.W.van den Hoeven, opent de bijeenkomst.

Foto: mevr.J.M. van Heest-Verloop

Het beleid van de Veterinaire Dienst

Dit beleid komt tot uiting op de volgende gebieden:

- 'Politionele dierziektenbestrijding'
Er wordt ingegrepen bij het voorkomen van Amerikaans- of Europees vuilbroed. De bestrijding van andere ziekten (en parasieten) wordt in principe aan de imker overgelaten, omdat goede bestrijdingsmogelijkheden bestaan of omdat door een veranderde bedrijfsmethode de problemen kunnen worden opgelost.
- 'Regels ten aanzien van het importeren'
De eisen ten aanzien van het importeren zullen iets soepeler gehanteerd worden dan voorheen. Van

belang blijft het voorkomen van het binnenhalen van bijenziekten en -parasieten.

- De importeur bepaalt of het importeren noodzakelijk of gewenst is. De daaraan te stellen eisen betreffende het volk, het bedrijf of de regio waar het bedrijf zich bevindt, moeten wel in overeenstemming zijn met de Benelux-regels.
- 'Voorlichting'

De voorlichting vindt plaats via Akker- en Tuinbouw en de voorlichters of direct via de Rijksbijenteeltconsulent of via de Consulent in Algemene Dienst (CAD Insektenbestuiving en Bijenhouderij).

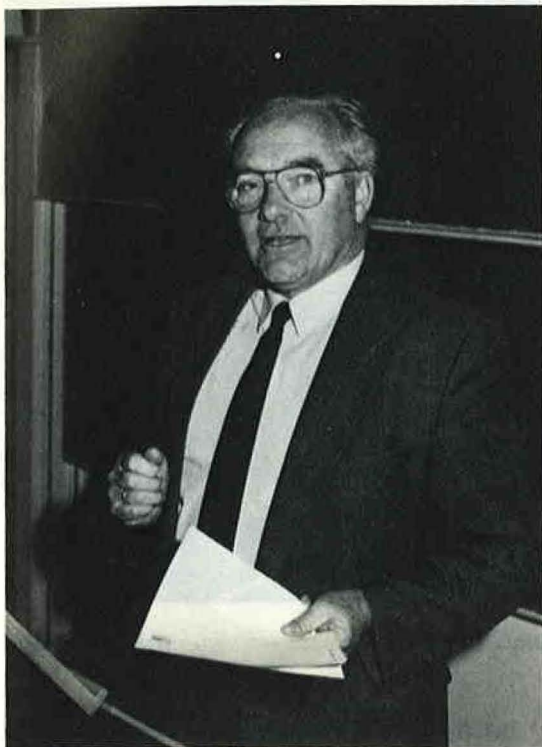
- 'Onderzoek'

Het onderzoek vindt plaats via de Ambrosiushoeve. Zo nodig wordt het Centraal Diergeneeskundig Instituut (CDI) in Lelystad ingeschakeld.

Volgens de heer Fennema kunnen de ziektemeldingen, die bij de centrale post van de RVV in Ede binnenkomen, invloed uitoefenen op het onderzoek. Om deze reden benadrukte de heer Fennema nogmaals het belang van de meldingen:

- De individuele imker ontvangt gratis onderzoek en advies;
- De kennis en het inzicht van de individuele imker wordt vergroot;

- De RVV, de VD en het CAD ontleen hieraan hun informatie en
- De verkregen informatie wordt verwerkt in het beleid, wat uiteindelijk ten goede komt aan de imkers in het algemeen.



De heer J. Veenhof (RVV).

Foto: J. Beetsma

De meldingen aan de rijksdienst voor keuring van vee en vlees

De heer J. Veenhof, van de centrale meldingspost in Ede (08380-35044), besprak in detail wat er gebeurt wanneer een imker hem belt (op werkdagen tussen 09.00 en 10.00 uur). Aan de hand van de inlichtingen, die de imker geeft, tracht de heer Veenhof te bepalen in welke categorie de melding thuishoort. Wanneer de gegevens die de imker verstrekt wijzen op een geval van spuutschade of vergiftiging, dan wordt de imker verwezen naar de AID. Betreft de beschrijving van de situatie een gebrekkige bedrijfsvoering, dan wordt verwezen naar de voorlichters. Indien de gegevens van de imker overeenkomen met de verschijnselen van Amerikaans- of Europees vuilbroed, dan wordt door de RVV onmiddellijk een van de vier beschikbare dierenartsen/imkers gealarmeerd. Deze dierenarts komt de volken inspecteren en stuurt in overleg met de VD een monster naar het CDI in Lelystad. Wanneer de melding aangeeft, dat er sprake is van een andere ziekte of een parasiet, dan wordt de imker verzocht een monster van ca. 60 bijen in een

kartonnen doosje op te sturen naar de Stichting Gezondheidsdienst voor Dieren (SGD) in Gouda.

Bij elke melding wordt een formulier ingevuld. Een afschrift van alle meldingen gaat een keer per maand naar de VD. Alleen wanneer er door de imker een monster opgestuurd moet worden, gaat er een afschrift van dit formulier naar de SGD, die één keer per week rapport uitbrengt aan het CAD in Hilvarenbeek. De SGD stuurt in ieder geval een antwoord aan de imker.

Volgens de heer Veenhof komen er veel te weinig meldingen binnen. Wil dit systeem effect hebben op het functioneren van de imker en op de gezondheid van de bijenvolken, dan moeten er eerst veel meer gegevens (uit de meldingen) verzameld worden.



De heer S. Prakken (AID).

Foto: J. Beetsma

Ontwikkelingen op het gebied van gewasbeschermingsmiddelen

De heer S. Prakken (AID) wees in de eerste plaats op het feit, dat de imker, die spuutschade aan of vergiftiging van bijenvolken meldt, niet goed op de hoogte is met wat er in zijn omgeving gebeurt. Bij het onderzoek van de AID is het van belang, dat de imker weet welke gewassen of andere drachtplanten in bloei staan. Wanneer de imker goede contacten heeft met de telers van gewassen, dan is hij tevens op de hoog-



De heer G.J. Elbers, voorlichter (CAD/CAT).
Foto: mevr. J.M.van Heest-Verloop

te van wat er op de akkers plaats vindt. Van groot belang is ook, dat de imker regelmatig bij zijn volken komt en deze controleert. Op deze wijze kent de imker de activiteit en de grootte van zijn volken. Wanneer er een gebeurtenis heeft plaatsgevonden en de imker bezoekt of controleert zijn volken pas een week of nog langer daarna, dan wordt de AID voor een nauwelijks oplosbaar probleem geplaatst. Volgens de heer Prakken is het zeer effectief om bij niet-imkers aandacht te vragen voor het feit, dat er in een bepaald gebied bijen worden gehouden. Deze personen zullen dan eerder hiermee rekening houden.

Hygiëne in de bijenteelt

De heer G.J. Elbers, voorlichter, presenteerde de nieuwste video-film van het Proefbedrijf voor Insektenbestuiving en Bijenhouderij. Het was een knap stuk werk geworden. Vaak beseffen de toeschouwers niet, ondanks het beschikbaar zijn van moderne apparatuur, dat het maken van zo'n voorlichtingsfilm ontzettend veel tijd kost. De boodschap van de film 'Hygiëne en bijenteelt' kwam goed over en de kritiek betrof slechts enkele details.

Het verslag van de lezing van drs.J.D. Kerkvliet hebt U al in het vorige nummer kunnen lezen. Dr.H.H.W. Velthuis was verhinderd de aangekondigde lezing te houden.

Mierezuur - een volwaardig medicijn voor de bestrijding van de varroamijt

H. Dijkema

Vertaling van een artikel van Wolfgang Ritter en Harald Hoppe uit de ADIZ van september 1988 door H. Dijkema.

Inleiding

Mierezuur wordt al jaren voor de bestrijding van de varroamijt gebruikt. In het begin werden verdampingsflesjes gebruikt (Ritter en Ruttner, 1980a), later volgde de Krämerplaat en de shocktherapie m.b.v. bier-viltjes. Met de Illertisser-Milben-Platte (IMP), een plaat houtkarton van 20 x 30 cm, gedrenkt met 25 ml mierezuur, werd een goede gebruiksvorm gevonden; deze werd in 1985 toegelaten (Wachendörfer e.a., 1985). (Toegelaten alleen in West-Duitsland). Het doel van het ontwikkelingswerk is steeds geweest mierezuur als middel tegen de varroamijt te gebruiken. De reden hiervoor is de gunstige situatie wat residuen betreft. Mierezuur komt van nature in geringe hoeveelheden in honing voor en kan in de ruimste zin des woords als een natuurgeneesmiddel worden aangemerkt.

Behandeling

Door de fabrikant wordt alleen de behandeling van boven voorgeschreven. Daartoe wordt de plaat boven in de kast op de toplatten van de raampjes gelegd. Op deze manier werd de Illertisser-Milben-Platte (IMP) in twee opeenvolgende jaren steeds in tien gelijke volken getest (Perschil en Ritter, 1987). In het eerste jaar werd, zelfs in zeer sterk besmette volken, meer dan 90% van de mijten gedood. In het tweede jaar varieerde de werking daarentegen tussen de 50 en 91%. Deze variatie in werking, met het vaak optredende verlies van de koningin, is een wezenlijke tekortkoming klevend aan het gebruik van mierezuur. Mierezuur is zwaarder dan lucht. Op grond van deze natuurkundige eigenschap werd mierezuur steeds van boven toegepast. Verrassend goed werkzaam en verdragelijk was mierezuur echter als de plaat van onderen ingelegd werd (Müller, 1987). De behandeling van onderen had bovendien tot voordeel dat het zuur dicht bij het broednest verdampt en op deze manier de wer-

king in het gesloten broed vergroot (Adelt en Kimmich, 1986). De toepassing van onderen werd tot nu toe uitsluitend als éénmalige nazomerbehandeling getest, omdat in ieder geval de herfstbehandeling met andere medicijnen moet volgen. De werking van mierzuur als enig bestrijdingsmiddel moet daarom op verschillende manieren van gebruik worden getest.

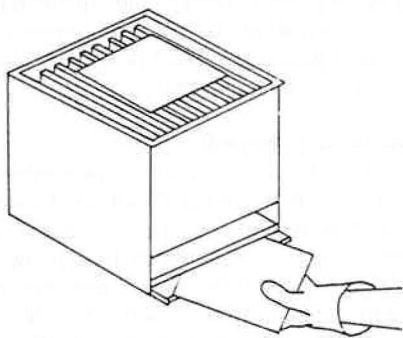


Fig. 1.

Bron: ADIZ, september 1988

Proef

In september 1987 werden drie testgroepen van elk zes volken gemaakt. Steeds zat de helft van de volken in één- of tweebaks kasten. De dosering richtte zich naar het aantal bakken; per bak werd een plaat gebruikt. Zoals door de fabrikant voor een volledige behandeling is voorgeschreven werden de platen viermaal met een tussenruimte van drie tot zes dagen ingelegd. De vlieggaten waren zover mogelijk geopend. In de eerste groep werd de plaat zoals gebruikelijk bovenop de raampjes gelegd. In de tweede groep werd de plaat in een platte plastic bak met een plastic rooster als deksel gelegd (Plastikuntersuchungsgitter); het geheel wordt door het vlieggat onder in de kast geschoven. Bij een tweebakskast werd de plaat van een dubbele hoeveelheid mierzuur voorzien. Ook kunnen twee platen op elkaar gelegd worden. In de derde groep tenslotte lag steeds één plaat boven en één plaat onder. Bij de éénbakskast kreeg elke plaat slechts de halve hoeveelheid mierzuur. Ten tijde van de behandeling, begin september, hadden de volken naar verhouding weinig broed. De meest gunstige temperatuur ligt tussen 12°C en 24°C. De omgevingstemperatuur lag bij de eerste drie behandelingen vaak in de buurt van 24°C. Desondanks werd de behandeling goed verdragen. Er gingen geen koninginnen verloren en er was ook geen verhoogde bijensterfte. Terwijl de volken die van boven behandeld werden voor het vlieggat hingen, gedroegen de andere volken zich normaal. Vooral de volken die alleen van onderen werden behandeld zaten duidelijk rustiger. Na drie weken werden de bijen voor een controle op overgebleven mijten behandeld met een hoogwerkzaam acaricide. Aan de hand van afbeelding 2

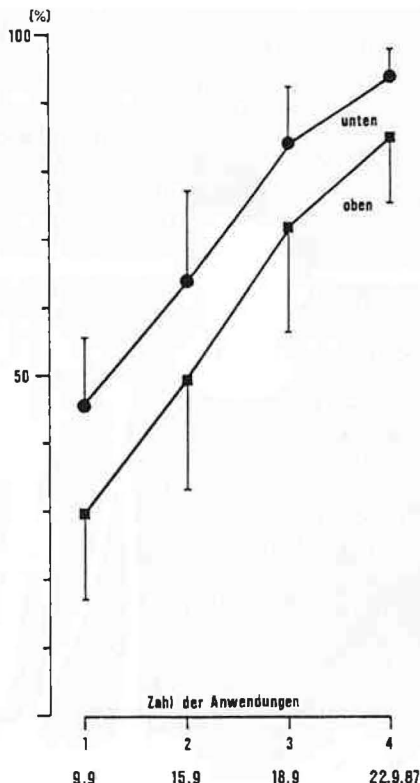


Fig. 2.

Het percentage gedode bijen per behandeling met IMP vanaf de bovenkant (oben) en de onderkant (unten) van de raat. 1-4 aantal behandeling Bron: ADIZ, september 1988

blijkt duidelijk dat de behandeling van onderen vanaf het begin al beter werkt dan de behandeling van boven. Wat bijzonder opvalt is de geringe spreiding in de werkzaamheid van een behandeling. Na vier behandelingen van boven werd gemiddeld 85% van de mijten gedood (min.: 67%, max.: 97%). Met een gemiddelde van 94% werkte de behandeling van onder duidelijk beter (min.: 86%, max. 97%). De gelijktijdige behandeling van boven en onderen bracht geen voordelen. In het begin lag de werking in dezelfde orde van grootte als bij de van boven behandelde groep; aan het eind bleek de werking met een gemiddelde van 88% iets beter. In alle gevallen was de tijd tussen de laatste mierzuurbehandeling en de meting van het aantal resterende mijten relatief kort. Een deel van de mijten dat de mierzuurbehandeling overleefde was waarschijnlijk zo beschadigd dat ze nog in de loop van de winter dood zouden zijn gegaan (Ritter en Ruttner, 1980b). De goede werking en verdraagzaamheid van de Illertisser-Milben-Platte (IMP) bij gebruik onderin de kast kon ook in andere, niet precies uitgewerkte veldproeven worden bevestigd. Bij het gebruik op deze manier kan de Illertisser-Milben-Platte (IMP) als een volwaardig middel voor de bestrijding van de varroamijt dienen. Wij raden daarom aan om bij een zwakke besmetting driemaal van onderen te behan-

delen en bij een sterkere besmetting al eerder in de nazomer te behandelen. Ten allen tijde mag de Illetisser-Milben-Platte (IMP) pas *na afname van de honingbak* toegepast worden. Voor een goede werking moet de buitentemperatuur voldoende hoog zijn en mogen de volken slechts weinig broed hebben.

Literatuur

Adelt en Kimmich (1986): ADIZ(12): 382–385.
Müller (1987): ADIZ(7): 216–218.
Perschil en Ritter (1987): Apimondia Warschau, in druk.
Ritter en Ruttner (1980a): ADIZ(5): 151–155.
Ritter en Ruttner (1980b): ADIZ(5): 134–138.
Wachendörfer e.a. (1985): ADIZ(10): 300–305.

Adres van de schrijvers: Dr. Wolfgang Ritter en Harald Hoppe, Tierhygienisches Institut, Am Moosweiler 2, 7800 Freiburg, West-Duitsland.

Kennismaken met de nieuwe adjunct-bedrijfsleider

G. Henseler,
DB-lid (afd. Handel)

In het juli/augustusnummer van ons maandblad werd een adjunct-bedrijfsleider voor de afdeling Handel gevraagd. Het arbeidscontract met de heer Van Deelen (de vorige adjunct-bedrijfsleider) werd nl. per 20 juli 1988 op zijn verzoek beëindigd. Na een zorgvuldige procedure werd besloten de heer R.H. ten Klei uit Veenendaal te benoemen per 1 januari 1989. Het arbeidscontract is voor 20 uur per week aangegaan. De heer Ten Klei zal op donderdag en vrijdag de gehele dag en zaterdag tot 13.00 uur aanwezig zijn. Wij verwachten dat door zijn enthousiaste persoonlijkheid het management van de afdeling Handel in een opwaartse lijn zal komen hetgeen dan uiteraard zal resulteren in een beter exploitatie-resultaat van het handelsgebeuren.

Wij wensen hem bij ons een prettige en succesvolle tijd toe!

De heer Ten Klei stelt zich nu zelf aan u voor.

Ik ben thans 44 jaar, gehuwd, heb 2 dochters en heb na het MULO en Middenstandsdiploma de cursus



verkoopopleiding/marketing gedaan aangevuld met enkele 'verkoop-trainingen'. Ik heb een tijdje gevaren bij de Koninklijke Marine, was vertegenwoordiger bij Duyvis, daarna districts-manager bij Blikman en Sartorius en tenslotte heb ik voor een 'vrij beroep' gekozen. Dit vrije beroep heeft wel enige affiniteit met het

Bijenhuis omdat ik handel in noten, zuidvruchten en honing. Ik heb gesolliciteerd omdat het de laatste tijd in de markthandel minder rooskleurig gaat en ik mij deze werkzaamheden ook niet tot mijn AOW zie doen. Voorts trekt de geboden functie mij erg aan door de afwisseling die geboden wordt. Ik ben actief imker en lid van de subvereniging Veenendaal waar ik ook enkele jaren met veel genoegen secretaris ben geweest.

Roel ten Klei

Afscheid S. Rosmulder tuinchef Ambrosiushoeve

Op vrijdag 16 december zal 's middags afscheid genomen worden van de heer S. Rosmulder, die ruim 28 jaar in dienst van de Ambrosiushoeve is geweest.

Afscheidsreceptie van 16.00 tot 17.00 uur op de Ambrosiushoeve.

Historische overzichten van subverenigingen

In verband met het voorbereiden van een historisch overzicht van de ontwikkeling van de bijenteelt in Nederland, verzoekt de redactie aan alle subverenigingen een kopie op te willen sturen van het historisch overzicht dat gemaakt werd ter gelegenheid van een eventueel onlangs gevierd jubileum.

Oud hollandse peperkoek

375 gr bloem
100 gr bruine basterdsuiker
150 gr vloeibare honing
2 dl melk
1 theelepel bakpoeder
3 theelepels koekkruiden (of eigen mengsel van
gelijke delen kaneel, kruidnagelpoeder, kardemon,
koriander en gemberpoeder)
mespunt zout

Zeef de bloem met bakpoeder en zout, voeg er de suiker en specerijen aan toe, roer de vloeibare honing erdoor en kneed van alles tezamen een stevig deeg. Bestrijk een cakevorm met boter en schep het deeg erin; zorg dat het niet verder dan tot $\frac{3}{4}$ van de hoogte komt. Bak de koek gaar in ongeveer 1½ uur in een voorverwarmde oven op 150°C.

Consequenties van heidebeheer voor de bijenhouderij



Dr. Ir. C. van Heemert,
Consulent in Algemene Dienst voor
Insektenbestuiving en Bijenhouderij,
Ministerie van Landbouw en Visserij, Hilvarenbeek

Inleiding

Het opnemen van een bijdrage over honingbijen in het kader van het thema 'Heidebeheer en fauna' zal misschien vragen oproepen bij diegenen die de bijenhouderijsector en haar historie niet kennen. Voor de imker is het echter niet verklaarbaar dat er in het conceptrapport van de werkgroep 'Heidebehoud en Heidebeheer': 'De heide heeft toekomst', nergens gewag gemaakt wordt van de relatie van bijen tot heide. Het is verwonderlijk dat de drie-eenheid heide-schapen-bijen zoals die eeuwenlang het beeld van de heidevelden bepaalde nergens meer terug te vinden is. De kleine heideboeren waren voor hun inkomen niet alleen afhankelijk van de schapen, maar ook van de bijenhouderij als belangrijke bron van neven-inkomsten door de produktie van honing en was. Anno 1988 bevinden zowel de heide als de honingbijen zich in een sterk veranderde situatie maar nog steeds gaat op, dat de heide een rol vervult en kan vervullen voor de bijenhouderij, waarop nu verder ingegaan zal worden.

Historie

Een kort overzicht van de historische ontwikkeling van de bijenhouderij is in dit verband nuttig. Het is niet precies bekend wanneer in Nederland de bijen voor het eerst als huisdier werden geteeld, maar uit opgravingen blijkt dat omstreeks het begin van de jaartelling er al bijen in korven werden gehouden. Voor het eerst werd er melding gemaakt in een dossier uit Zutphen van 1312 dat bijen tot de veestapel gerekend werden. Ook werden bijenvolken wel in zgn. 'Klotzbeute', losse stukken holle boomstam, gehouden als overblijfsel van de vroegere bosbijenteelt, waarbij er in feite sprake was van roofofbouw. Bijenvolken werden uit hun verblijfplaats gerookt, waarna men de honing en de was oogstte. De honing werd gebruikt als zoetstof en voor de produktie van mede, bier en azijn. De bijen werden gebruikt voor het maken van waskaarsen als lichtbron, voor zalfbereiding en voor het zegelen van officiële dokumenten. Na de domestikatie van de honingbij, in zoverre men daarvan spreken kan, werden bijen door de boeren in korven gehouden. Er worden getallen in de literatuur genoemd waaruit blijkt dat er bij grotere hoeven 2-3 stallen met elk zo'n 40-60 bijenvolken stonden. Dit kon in goede jaren

ongeveer 5.000 pond honing en 250 pond was opleveren. Tot 1800 bleef de Nederlandse bijenhouderij gebaseerd op heide en boekweit. Nadien, en zeker na 1900 zien we de omvang van de bijenhouderij teruglopen. In een halve eeuw van 1870 tot 1920 neemt het aantal bijenvolken af van 200.000 tot $\pm$ 100.000. Deze dramatische teruggang kon voor een flink deel toegeschreven worden aan het beschikbaar komen van de veel goedkopere bietsuiker als zoetstof in plaats van honing, maar ook de achteruitgang van het areaal heide was hier gedeeltelijk debet aan. Begin deze eeuw vonden er drie belangrijke ontwikkelingen in de landbouw en bijenhouderij plaats die grote invloed op de bijenteelt hadden. Allereerst kwamen er andere drachtbronnen (voedselbronnen voor bijen vanwege de nektar en stuifmeelproduktie) beschikbaar zoals bijvoorbeeld fruitboomgaarden. Verder werd vastgesteld dat bijen bij enkele gewassen de bestuiving positief beïnvloeden en tot slot ging de bijenhouderij over op de 'losse raam' methode hetgeen tot gevolg had dat de honingopbrengsten stegen en ook vele niet-agrariërs bijen konden gaan telen.

Het belang van de bijenhouderij in Nederland

Momenteel kent Nederland $\pm$ 10.000 geregistreerde bijenhouders die bij elkaar $\pm$ 100.000 bijenvolken bezitten. De meesten houden bijen als vrijetijdsbesteding ook wel aangeduid met openluchtrecreatie, terwijl er nog maar zo'n 5-10 beroepsimkers zijn. Naast het belang uit hobby-oogpunt is een deel van de imkerij gericht op het winnen van honing. In ons klimaat wordt er relatief maar weinig honing gewonnen, zo'n 15% van onze totale honingconsumptie. De rest komt uit overwegend subtropische landen. In dit verband is het relevant om te noemen dat de produktie van de exclusieve heidehoning slechts een klein deel vertegenwoordigt van de totale honingproduktie. In 1982 stonden er nog $\pm$ 3100 imkers met totaal circa 10.000 bijenvolken bij de bloeiende heidevelden. Dit komt neer op ongeveer 1 volk per drie ha heide. Momenteel is de heidedracht tot een dieptepunt gedaald, zodat er maar zeer weinig heidehoning te oogsten is. Naast koolzaad; fruit- en lindehoning is heidehoning als slingerhoning of als raathoning een zeer gewild artikel waarvoor de mensen elk jaar graag op de bijenmarkt van Eerbeek in de rij staan.

Het aspect radioactiviteit en heidehoning, de relatie die vorig jaar werd vastgesteld, zal ik hier niet aan de

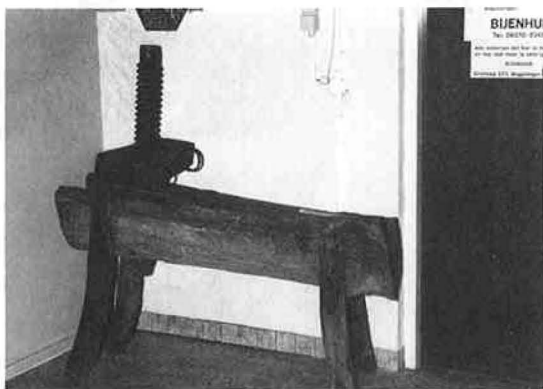
orde stellen omdat dat hopelijk een tijdelijke zaak zal zijn. Onderzoek betreffende deze kwestie vindt nu plaats. Tot slot is bijenhouderij economisch gezien verreweg het belangrijkste vanwege haar bestuivingscapaciteit. Jaarlijks worden er ongeveer 25.000 bijenvolken verhuurd aan tuinders die gewassen onder glas telen zoals: augurken, aardbeien, meloenen, en verder worden bijen bij veel fruitgewassen gedurende enkele weken ingezet tegen een bepaald bestuivingstarief. Het nut van honingbijenvolken voor de vele vrucht- en besdragende heesters in onze natuurlijke vegetaties is tenslotte een moeilijk te kwantificeren bijdrage. Overigens voor de volledigheid dient vermeld te worden dat heide voor haar bestuiving niet van honingbijen afhankelijk is maar van een bepaalde Tripssoort. Berekenen we het produktieaandeel door bijenvolken die bij de bestuiving van gewassen ingezet worden, dan krijgen we een bedrag van minimaal 40 miljoen gulden. Hierbij zijn dan nog niet eens de grote zaadteeltbedrijven betrokken, die eigen bedrijfsimkers in dienst hebben. Vooral het bestuivingsaspect geeft het belang van bijen voor de primaire agrarische produktie aan. Om de koppeling naar heide en heidebeheer te maken is het van belang om te weten dat bijenvolken voor hun ontwikkeling en voor hun gezondheid volledig afhankelijk zijn van natuurlijke drachtbronnen, waaronder heide. Dus elke dracht van het vroege voorjaar (wilg, fruit) tot en met de heide in de late zomer is van groot belang voor de bijenvolken om op de been te blijven voor welk gebruik van de bijenvolken dan ook.

Heidebeheer gericht op de bijenhouderij

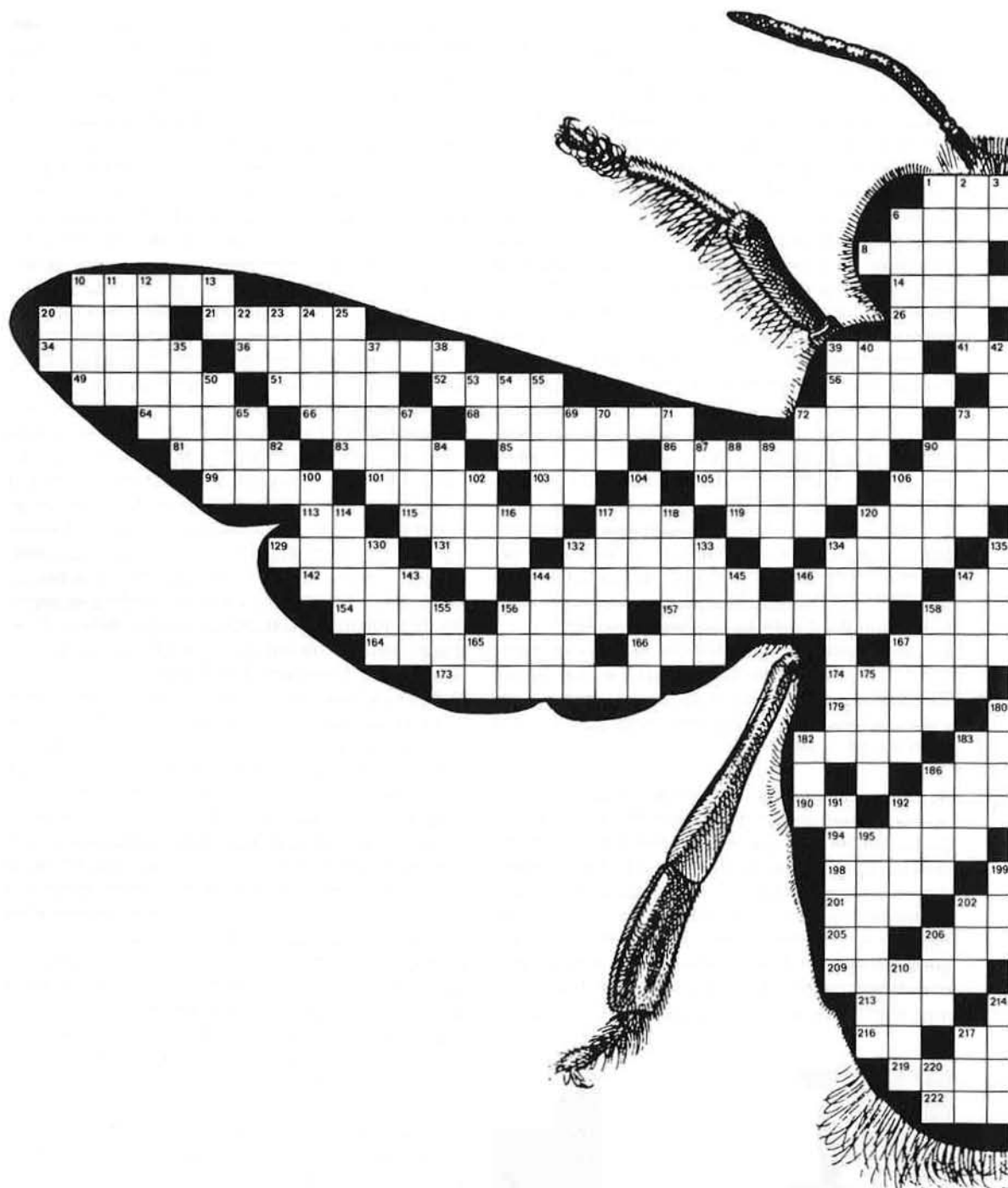
Na voorgaand overzicht van de historie en het aangeven van het belang van de Nederlandse bijenhouderij ten opzichte van heidebehoud en heidebeheer dienen suggesties aangegeven te worden die zowel het heidebehoud als de bijenhouderij dienen. Bij het bepalen van het beleid voor het heidebeheer is het goed om van een bijenhouderij uit te gaan die vele raakvlakken heeft met openlucht recreatie, honingproduktie en heide als voedselbron. De eerste vraag in

het kader van dit symposium betreft het belang van het heidebeheer voor de instandhouding van de fauna. Zoals in het begin aangegeven is de honingbij een diersoort die niet direct tot de vaste insektenfauna van de heide meer behoort. Aan de andere kant is de honingbij in Nederland historisch gezien sterk met de heide verbonden geweest, en behoorde voor haar domestikatie voor een deel tot het heide-ecosysteem. Duidelijk is dat de afname van de bijenhouderij vorige en begin deze eeuw het directe gevolg was van de afname van het heideareaal. De afname van de omvang van de bijenteelt gedurende de laatste decennia is vooral te wijten aan de totale teruggang van het voedselaanbod vanwege de afname van het natuurlijke areaal en door de moderne agrarische methodieken. Daarbij is sinds de afgelopen 5 jaar nog de varroaplaag gekomen waar elke bijenhouder nu mee te maken heeft. Nu de honingbij *A. mellifera* op vele drachten (natuurlijk of landbouwgewassen) moet leven is heide geen steunpilaar meer, maar door het grote tekort aan bijenweiden is elke bijdrage, zeker in het najaar, van wezenlijk belang. Wat de tweede vraag over heidedoeltypen betreft is het antwoord eenvoudig: hoe paarser hoe beter! Daarmee worden zowel doeltipe 2 als 3 naar voren gehaald als we weten dat de Struikheide (*Calluna vulgaris*) de belangrijkste dracht biedt en de bron voor de karakteristieke heidehoning is. Doeltypen 1 en 4 kunnen in tweede instantie bij voldoende andere bloeiende vegetatie tussen en naast de heide een zekere drachtfunctie vervullen (zie voor beschrijving van de doeltypen Maandschrift okt. 1988). De derde vraag stelt het effect van het beheer aan de orde. Omdat bijenvolken alleen maar tijdens de bloei bij de heide geplaatst worden is er geen direct negatief effect, omdat beheersmaatregelen buiten de bloeiperiode plaatsvinden. Enkele andere aspecten dienen in dit verband ook genoemd te worden. Zoals voor de meeste andere diersoorten opgaat is de aanwezigheid van drinkplaatsen onmisbaar. Op eenvoudige wijze, d.m.v. de aanleg van drinkvijvertjes of door een goed behoud van vennen, is de watervoorziening te realiseren. Een aspect dat het gebruik van schapen is verband met de bijen brengt, is de positieve invloed vanwege het met de poten wegharken van de spinnenwebben waarin vaak vele bijen verstrikt raken. Geen nadelige invloed is vastgesteld wat betreft het weeten van teveel bloemscheuten door schapen. Door de kronkelige structuur van de heidestammetjes zullen de schapen nooit alle spruiten bereiken. Om de bijenhouders hun kasten aan de rand van heideterreinen te kunnen laten plaatsen is het nodig om de terreinen ook voor dit doel bereikbaar te houden. Goede afspraken tussen beheerders van heideterreinen en bijenhouders die, ook schriftelijk vastgelegd worden, zijn voorwaarde voor een goed verloop tijdens de heidebloei.

Tot slot is het van belang bij het beheer om in geval van heidedoeltypen 1 en 5 in de nabijheid van vennen bijvoorbeeld drachtbomen als wilg en *Prunus*



Het persblok op de expositie van het Bijenhuis.



221	8	139		20	129	26	146		76	179	189	148	92
104	36	46	135	89		180	156	42	85		111	166	72

Cursussen

Het Streekcentrum voor Tuinbouwonderwijs en de Bijenvereniging te Enschede organiseren in 1989 drie cursussen:

- cursus bijenteelt voor beginners
- cursus bijenteelt voor gevorderden
- cursus drachtplanten.

De cursussen starten in februari 1989 en de kosten bedragen f 135,- p.p. Opgave bij: Streekcentrum voor Tuinbouwonderwijs, Hengelosestraat 481, 7521 AG Enschede, t.n.v. de heer Lucas. Tel. 053-359138.

N.B. De cursus bijenteelt voor gevorderden wordt *wel* in 1989 gegeven maar *niet* in 1990.

Het Agrarisch Kursuskomitee 'Rijnstreek' te Alphen a/d Rijn organiseert een cursus bijenteelt voor beginners. De cursus begint medio maart 1989 en de kosten bedragen f 125,- p.p. De cursus wordt gegeven door P. Krijger, leraar biologie aan de Chr. Agr. School, waar ook de cursus gegeven zal worden. Opgave vóór 1 februari 1989 bij: Agrarisch Kursuskomitee 'Rijnstreek', p/a Chr. Agrarische School, Kalkovenweg 62, 2401 LK Alphen a/d Rijn. Tel. 01720-31120.

Bijenhoudersvereniging 's-Hertogenbosch organiseert een cursus bijenteelt voor beginners. De cursus zal starten medio februari 1989. Aanmelden vóór 31 december a.s. De cursus wordt gegeven in 's-Hertogenbosch. Inlichtingen en aanmelding bij: R. van Blaricum, Kelwis 7, 5258 JG Berlicum. Tel. 04103-2806.

De Zocherschool te Overveen organiseert, in samenwerking met de subvereniging Haarlem e.o., een cursus bijenteelt voor beginners. De cursus start begin februari 1989 en omvat 17 theorie- en 13 praktijklessen. De kosten bedragen f 150,- p.p. De lessen worden gegeven door de heer L.G. van Schie. Inlichtingen en aanmelding bij: Administratie Zocherschool, Elswoutslaan 23, 2051 AE Overveen. Tel. 023-245035.

De subvereniging Bunnik-Houten organiseert in februari 1989 een cursus bijenteelt voor beginners. Bij voldoende deelname zal zo spoedig mogelijk gestart worden met een cursus bijenteelt voor gevorderden. Tevens zal bij voldoende animo, in januari 1989 een cursus honing en andere bijenprodukten gestart worden. Een cursus 'Teelt van aardbeien, frambozen, rode-, zwarte- en kruisbessen' zal van start gaan eind januari 1989. Deze teeltcursussen omvatten 10 lesavonden + enkele praktijkmiddagen. De kosten bedragen f 150,- p.p. Inlichtingen en opgave bij: C. Pater Jzn., Achterdijk 22 te Bunnik. Tel. 03405-61305.

Bij voldoende deelname zal door de Bijenhoudersvereniging Utrecht e.o., in samenwerking met de afd. Bijenonderzoek van de Rijksuniversiteit, het komende jaar een cursus bijenteelt voor beginners worden georganiseerd. De cursus start begin februari 1989. Tevens zal bij voldoende deelname een cursus Korfvechten worden georganiseerd. Deze cursus start begin januari 1989. Opgave voor beide cursussen bij: Janny de Leeuw. Tel. 030-937539.

De Gem. Lagere Agrarische School te Twello organiseert in februari 1989, bij voldoende deelname, een cursus bijenteelt voor beginners. De cursus wordt gegeven door: A.P.H. Muller. Geïnteresseerden kunnen zich aanmelden bij de: Gem. Lag. Agr. School, t.a.v. dhr. Vrieling, IJsbaanweg 8, 7391 HH Twello. Tel. 05712-71670.

De subvereniging Goeree Overflakkee zal bij voldoende deelname in februari starten met een cursus drachtplanten. De theorielessen zullen gegeven worden in de Lag. Agrar. School te Sommelsdijk. Inlichtingen en opgave bij: J. van Nimwegen. Tel. 01870-4345.

Subverenigingen Ede en Wageningen organiseren een cursus voor gevorderden. Informatie en opgave bij: J.M. van Heest, Ede. Tel. 08380-17865.



2 februari Rotterdam

Avond over 'mieren en termieten in relatie tot de bijen' door de heer Sommeijer. Deze avond wordt gehouden in wijkgebouw 'De Larenkamp', Slinge 303, en begint om 20.00 uur.

16 februari Winterswijk

Willem Geense vertelt over zijn kasten en bedrijfsmethode. De avond begint om 20.00 uur en zal plaats vinden in museum Freriks.

11 maart Wageningen

Algemene Ledenvergadering van de VBBN in het Internationaal Agrarisch Centrum, Lawickse Allee 11 te Wageningen.

KERSTPUZZEL

Deze keer een zeer uitgebreide kruiswoordpuzzel. Wij raden U aan de middelste bladzijden uit het Groentje te trekken. U kunt dan alle vragen (horizontaal en verticaal) naast de puzzelbij leggen.

Horizontaal

- | | | |
|---------------------------|-------------------------------------|-------------------------|
| 1 vuur(gloed) | 90 voorschieten | 157 bekwaam |
| 6 klokkenspel | 92 hemelbestormers | 158 zinspreuk |
| 8 watervogel | 96 rivier in Duitsland | 160 operatie-boortje |
| 9 plaksel | 97 azijn | 161 wederom |
| 10 bijenhouder | 98 weleens | 163 zuivelprodukt |
| 14 geklets | 99 schoolvak | 164 beramen |
| 15 hartig | 101 watervlakte | 166 Europeaan |
| 20 kleur | 103 bijwoord | 167 verwarring |
| 21 kaartenboek | 105 afvoer | 169 Ned. voetbalclub |
| 26 zekere | 106 zoogdier | 171 zegeteken |
| 27 soort onderwijs (afk.) | 108 edel | 173 burcht |
| 29 pauzeren | 110 boomsoort | 174 rozijn |
| 33 levenslucht | 111 nobel | 176 maling |
| 34 hellend | 112 foi | 178 finale |
| 36 laaghartig | 113 in orde | 179 watervogel |
| 39 stier | 115 serie | 181 jongensnaam |
| 41 mannelijk dier | 117 gelofte | 182 huiselijk |
| 43 krachteenheid (afk.) | 119 sociaal economische raad (afk.) | 183 spinneweb |
| 45 lidwoord | 120 gezicht | 185 muzieknoot |
| 47 vrucht | 121 deel van gelaat | 186 brandstof |
| 48 grondsoort | 123 duinvallei | 188 voor |
| 49 geul | 124 inwendig lichaamsdeel | (in samenstelling) |
| 51 autoped | 126 plavuis | 190 persoonlijk |
| 52 gemeente | 128 lidwoord (Frans) | voornaamwoord |
| 56 hetzelfde | 129 plaats | 192 vrijlating |
| 57 meelmengsel | 131 klap | 194 gebergte in Amerika |
| 59 reukwater | 132 gespiert | 196 dagelijks |
| 62 schaakstuk | 134 vruchtbeginzel | 198 niveau |
| 63 jongensnaam | 136 rolprent | 200 deel van bijenkorf |
| 64 oevergewas | 138 meppen | 201 schrijfwerktuig |
| 66 teken | 140 jongensnaam | 202 vallei |
| 68 mongool | 141 hert | 204 voor |
| 72 middag | 142 inwendig lichaamsdeel | (in samenstelling) |
| 73 afgelegen | 144 kosthuis | 205 voegwoord (Frans) |
| 75 watering | 146 modder | 206 geestelijke |
| 76 droefheid | 147 ongebonden | 208 meisjesnaam |
| 79 mars | 149 schijf | 209 inbreker |
| 80 drietal | 151 kletskaus | 211 draagband |
| 81 dapperheid | 153 wand (stenen) | 213 alsmede |
| 83 afbraak | 154 houtgewas | 215 ontkenning |
| 85 bloemsoort | 156 zangstuk | 216 muzieknoot |
| 86 bureau | | 217 boerenkiel |
| | | 219 blaasinstrument |
| | | 222 overkapping |

Onder de inzenders van een goede oplossing worden 10 prijsjes van f 15,- verloot. Wilt U de oplossing vóór 1 januari 1989 opsturen?

De redactie wenst u prettige Kerstdagen en een goede jaarwisseling. Veel succes met de puzzel.

Vertikaal

- | | | |
|-------------------------------|----------------------------------|-----------------------------|
| 1 lopen | 72 Europeaan | 146 titel (afk.) |
| 2 edelman | 73 kerel | 147 ontsteking |
| 3 rivier in Noord-Brabant | 74 zuiver | 148 gedorste halmen |
| 4 echo | 76 pel | 150 voorzetsel |
| 5 schout | 77 voegwoord | 151 muziknoot |
| 6 verlangen | 78 muziknoot | 152 aardheuvel |
| 7 Duits betaalmiddel (afk.) | 79 ridderschap | 153 honingdrank |
| 10 kleinigheidje | 80 bovineind | 155 tam |
| 11 gemalen graan | 82 muziknoot | 156 meisjesnaam |
| 12 naarling | 84 luizeï | 158 korf |
| 13 deel van mast | 87 voertuig | 159 mondwater |
| 15 hoofddeksel | 88 muurholte | 162 gard |
| 16 voorzetsel | 89 wending | 163 persoonlijk |
| 17 wedervergelding | 90 grondsoort | voornaamwoord |
| 18 denkbeeld | 91 familielid | 165 achter |
| 19 touw | 93 vod | 166 oude lengtemaat |
| 20 gedeputeerde staten (afk.) | 94 zoon van Adam | 167 verlangen |
| 22 voorzetsel | 95 troefkaart | 168 logé (gast) |
| 23 onderricht | 97 lusthof | 170 verenigde naties (afk.) |
| 24 medicus | 98 muziknoot | 172 florijn (afk.) |
| 25 sliet | 100 metaalsoort | 175 zintuig |
| 28 vermaak | 102 uitstapje | 177 voertuig |
| 30 enig | 104 schor | 180 sappig |
| 31 sociëteit (afk.) | 106 vogel | 182 steen |
| 32 vat | 107 omvangrijk | 183 rif |
| 35 hardop | 109 wortelknol | 184 betaalmiddel |
| 37 verdovingsmiddel | 111 stekelvarken | 186 klem |
| 38 stoomschip (afk.) | 112 kwetsbaar | 187 akelig |
| 39 muziekinstrument | 114 schaaldier | 189 overschotten |
| 40 bloedvat | 116 kosten koper (afk.) | 191 beroep |
| 42 roofvogel | 117 vulkaan in Italië | 192 oppergod |
| 44 loods | 118 jongensnaam | 193 geeuw |
| 45 passagiersverblijf | 120 telwoord | 195 brombeer |
| 46 bijwoord | 122 kasteel | 197 autostalling |
| 48 steekwapen | 124 glinstering | 199 krachteloos |
| 50 nakomeling | 125 half warm | 202 mannetjesbij |
| 53 bekende motorrace (afk.) | 127 getijde | 203 kippeneigenschap |
| 54 bloeiwijze | 128 aardig | 206 teer |
| 55 paardeziekte | 130 snoepgoed | 207 god(in) van de zee |
| 58 leut | 132 rivier in Frankrijk | 210 deel van |
| 59 discipline | 133 beknopt | menselijk lichaam |
| 60 plaats in België | 134 kwetsen | 212 gein |
| 61 roem | 135 kiek | 214 kledingstuk |
| 62 jeugdig | 137 deel van een dag | 217 gaard(e) |
| 63 behoeftig | 138 buigzaam | 218 plaats in België |
| 65 open plek in een bos | 139 niks | 220 rondhout |
| 67 inwendig orgaan | 141 pulverig | 221 maanstand (afk.) |
| 69 insect | 143 insecteneter | |
| 70 spil | 144 plezier | |
| 71 godsdienst (afk.) | 145 naamloze vennootschap (afk.) | |

SPEURBIJTJES

Opgave schriftelijk. Tarief: 20 woorden f 7,50, elk woord meer 35 cent; te voldoen bij vooruitbetaling door storting op giro 846801 t.n.v. VBBN Wageningen.

TE KOOP: 2 broedbakken met varroabodem, 3 volken ingevoerd, met Perizin behandeld. 9 Broedbakken, 4 deksels, 4 varroabodems, bij elkaar passend. 5 Zes-ramers, 5 drie-ramers, 120 ramen, gereedschap, één koop. Tel. 05920-55245.

TE KOOP: honingslinger, drie-raams. Prijs f 125,-. Tel. 020-850552.

TE KOOP: honing in emmers van 12,5 en 25 kg. B. Meijerman, Dwarsdijk 6, 7025 CR Halle. Tel. 05736-479.

TE KOOP: Redcedar kasten + meerdere imkersartikelen. Tel. 071-132376.

TE KOOP: complete uitrusting o.a. 3 goede volken, 9 broedkamers, 3 honingkamers (simplex), 5- en 3-raamskastje, slinger, voerbakken, roosters, kap, pijp, etc. f 750,-. Tel. 05998-12659 (Borger).

TE KOOP GEVRAAGD: (oude) jaargangen van 'Bijenteelt' (Groentjes). Opgave, liefst schriftelijk, met opgave van jaargang(en) en gewenste prijs aan: W. Prins, Zandspeur 58, 7711 HK Nieuwleusen. Tel. 05296-1903.

TE HUUR: gerieflijk verbouwd voorhuis van hobbyboerderij, voor weekend en vakantie, bij bos, fietsen aanwezig, geschikt voor kinderen. Tel. 05296-2939.

BIJENSTAND Fa. H.T. VAN DAM & ZN., JUBBEGA (Fr.), ☎ 05165 - 13 82

kan U alles leveren voor de moderne bijenteelt.

Kunstraat, bijenwoningen en onderdelen uit eigen werkplaatsen. Door eigen steeds grotere importen van diverse gereedschappen steeds bij ons de laagste prijzen. Tevens voor **weder-verkoop** diverse kleuren meubelwas en honing van de fijnste kwaliteiten.

Vraagt onze prijscourant van materialen en/of meubelwas en honing even aan. Wij zenden U die gaarne gratis toe.

Wij komen weer op de te houden Bijenmarkten.

ProPol Apitherapie Produkten

Biedt U de BEST WERKZAME en
MEEST COMPLETE serie

PROPOLIS PRODUKTEN

Tevens **MILDE PLANTAARDIGE HONINGZEPEN**,
HONING/PROPOLIS MEDICINALE BLOEDWIJN,
KONINGINNEGELEI enz.

NIEUW: AMBROSIA HONING/KRUIDENWIJN

Onze produkten zijn o.a. verkrijgbaar bij HET BIJEN-
HUIS; de HH HANDELAREN en diverse IMKER-
DEPOTS.

Vraag het (GRATIS) informatieboekje!!!



ProPol Apitherapie Produkten
Ronde Hoep Oost 15 / tel.: 02963-4593
1191 KB Ouderkerk a/d Amstel

DE GENTIAAN
BIJENPLANTENKWEKERIJ
TEL. 05434-420

TUSSEN 19.00-21.00
DEZE MAAND:

ZEER GOEDKOPE BLOEMBOLLEN
Diverse soorten, seizoenrestanten. Verkoop per kg.
b.v. Puschkinia ± 1000 st. of Sneeuwroem 1000 st. of Narcissen 250 st.: f 45,-

HET ADRES VOOR AL UW DRACHTPLANTEN
O.A. VASTEPLANTEN, ZADEN EN
BLOEMBOLLEN

LOOK OP DE BIJENMARKTEN

Imkers,

Wij bieden alle voorkomende drachtplanten
voor bijen aan, zowel als bomen,
heester en struiken.

BOOMKWEKERIJEN JOH. DAMS

Achtmaalseweg 123, 4881 AZ Zundert, Tel. 01696-2522, Telefax 01696-5300

avium aan te planten. Daar waar de mogelijkheid bestaat om al of niet gezamenlijk met bijvoorbeeld jagersverenigingen voerakkers die rijk kunnen bloeien in te zaaien is dit een welkome aanvulling van voedsel niet alleen voor honingbijen maar ook voor vele andere insektensoorten. Wat de vierde vraag betreft, de gevoeligheid van de soort voor isolatie, en de afhankelijkheid van andere terreintypen is al eerder gesteld dat bijen het hele jaar gebruik maken van bloeiende planten en in het najaar is de heide daarvoor een belangrijke voedselbron. De gevoeligheid van bijenvolken voor verstoring e.d., zoals gesteld in de laatste vraag, is bij het goed plaatsen op rustige plekken langs heidepercelen nauwelijks een probleem. Omgekeerd bestaat bij velen de impressie dat bijen steken en dat er bij de aanvraag tot plaatsing daarom wel eens een defensief beleid gevoerd wordt door de beheerders. In feite is het steken door bijen in de praktijk geen probleem, zeker niet wanneer er voor de kasten een kleine ruimte met een draad wordt afgezet zodat men er niet pal voor langs zal open. De kwestie van de vermeende concurrentie tussen honingbijen en andere bloembezoekende insekten behorende tot de heidefauna heeft recentelijk in de bijenbladen wat discussies opgeleverd. Er zijn geen wetenschappelijke resultaten die aanwijzingen geven over concurrentie die door grote aantallen honingbijen zou optreden. Verschillende waarnemingen wijzen er op dat de natuurlijke insekten-fauna in de directe omgeving van bijenkasten ook haar 'graantje' blijft meepikken. Natuurlijk is een te grote concentratie nooit goed, noch voor de eventuele natuurlijke insektenfauna noch voor de bijenvolken zelf.

Samenvattend kan gesteld worden dat bij de formulering van het overheids-standpunt inzake het behoud en beheer van heide zeer goede argumenten naar voren gebracht kunnen worden om de bijenhouderij bij de discussie te betrekken. Bij het vaststellen van toekomstige scenario's is het inpassen van de mogelijkheid om bijenvolken bij de heide te kunnen plaatsen om redenen van openlucht recreatie, honingproductie en voedselvoorziening van belang en is niet competitief met andere vormen van gebruik van heideterreinen. Juist de integratie van bijen in het toekomstige natuur- en landschapsbeleid voor de heide zou een voorbeeld zijn van een ruime visie waarbij zowel de natuur als de primaire produktie vanwege de bestuiving beiden gediend zijn.

Literatuur

- Anonymus. 1988. De heide heeft toekomst! Advies voor het toekomstige natuur- en landschapsbeleid voor de heide. Concept-rapport, ambtelijke versie.
- Diemont, D.H., Oosterveld, P. en Smidt, J.T. 1984. Effecten van begrazing. Uit 'grazers op de heide', verslag derde studiedag heidebeheer: 15-27.
- Einde, J.van den. 1988. Pers. meded.
- Giersbergen, L.van en Minderhoud, A. 1922. Bijenhouderij. Verslagen en Mededelingen van de Directie van den Landbouw: 37-82.
- Hensels, L.G.M. 1981. Drachtplantengids voor de bijenteelt. Pudoc Wageningen 117 pag.
- Hensels, L.G.M. 1988. Pers. meded.
- Koster, A. 1988. Natuurlijke begroeiingen op spoorwegterreinen als voorbeeld van een meer natuurlijk drachtgebied. Maandschrift voor de bijenteelt 90(5): 167-170.
- Smidt, J.T.de. 1976. Nederlandse heidevegetaties. Proefschrift R.U. Utrecht. 98 pag.
- Speelziek, J. 1988. Pers. meded.
- Vonk, H. 1930. Terlet als bijenweide. Tijdschrift der Nederlandsche Heidemaatschappij 42(12): 420-431.

Van imker tot imker

Ko Zoet

Even uitdeuken

Praten we over uitdeuken dan denken we in eerste instantie aan een auto die min of meer in de kreukels die een opknabbeurt nodig heeft. Vanaf nu maakt uitdeuken echter ook deel uit van de bijenteelt, volgens het verhaal van Fieke Bos uit Winterswijk.

'Wat had ik de pest in! Bij het merken van mijn beste koningin draaide ze zich om en om in het buisje, zodat het een hele toer werd om haar een mooi rugnummertje te geven. Had ik het maar niet gedaan! Toen ik de koningin weer bevrijdde zag ik tot mijn grote schrik dat door al dat gedraai haar achterlijf ingedeukt was. Mijn beste moeder naar de malle moeren geholpen. Snik, snik. Niet wetende wat te doen nam ik haar met een stel begeleidende bijen mee naar huis. Tijdens de opleiding leraar bijenteelt vertelde Peter van Meurs me, nadat ik het droevige verhaal verteld had, dat het soms wil lukken om de deuk er weer uit te krijgen door zacht tegen de zijanten van het achterlijf

te drukken. Thuis probeerde ik het voorzichtig. Veel meer kon er toch niet mis gaan; ze legde toch niet meer. Tot mijn grote verbazing lukte het! De chitinehuid sprong weer terug en een paar dagen later legde ze weer eitjes!!! Ze is de heldin van het seizoen geworden. Vele kindervingertjes hebben haar aangewezen: dat is de koningin. Doordat ze zo nu en dan een eitje legde was ze uitstekend geschikt geworden voor een demonstratie-kastje. De hele zomer verbleef ze daarin. Het volkje groeide zelfs nog een beetje, maar te groot werd het niet. Ik denk er zelfs aan om haar te behouden voor het volgende jaar. Zo'n ideale demonstratiekastkoningin krijg je niet gauw weer. Tenzij de geschiedenis zich herhaalt, maar dat is niet te hopen.'

Hiermee heb ik meteen antwoord op mijn vraag uit het Groentje van november 'Heeft u dat nou ook wel eens beste imkercollega?' Ik blijf nog even met u in de koninginnesfeer.

Een volk is zo goed als z'n koningin

Het gedrag en de prestaties van onze volken lopen onderling nogal uiteen. Welke imker heeft niet z'n supervolk dat uitblinkt in ijver, zachtaardigheid en/of zwermtraagheid? Uitgaande van de stelling 'Een volk is zo goed als z'n koningin' is het duidelijk dat we serieus aan koninginnteelt moeten gaan werken om te trachten de goede prestaties op één lijn te krijgen.

Wat kunnen we als éénling doen? Voortelen van ons beste volk. Met een klein aantal volken kunnen we echter nooit tot een goede vergelijking komen. Bovendien, elke verbetering is éénmalig en een toevalstref-fer omdat we geen enkele zeggenschap hebben over het mannelijke aandeel tijdens de bruidsvlucht.

Een stap in de goede richting wordt gemaakt als we ons aansluiten bij een groep imkers die zich actief met de koninginnteelt bezig houdt. Er zijn Krainerclubs en daarnaast zien we activiteiten met de Kaukasische en Buckfastbij. Ook leeft de wens om de zwarte bij weer terug te fokken. Door de vele inspanningen die zijn vereist en de kosten zal de grote massa imkers echter niet worden bereikt.

Regelmatig komt het voor dat een goed voorjaarsvolk in de versukkeling raakt door moeilijkheden bij het kweken van een jonge koningin met in het slechtste geval eierleggende werkbijen. Ronduit gezegd; 'Hoogst onbevredigend'.

Tegen deze achtergrond werd ik enthousiast na het lezen van een artikel over koninginnteelt in het Amerikaanse zusterblad 'Gleanings' volgens een schema opgesteld door de bijenteeltdeskundige Laidlaw onder de naam Closed Population Honey Bee Breeding. Het uitgangspunt is om uit een groot aantal volken de beste te selecteren; deze volken leveren, na een uitgebreid test- en terugkruisingsprogramma, de zogenaamde 'test-koninginnen'. Vanuit het dan verkregen materiaal worden opnieuw de beste koninginnen geselecteerd enzovoorts. Uitgaande van een grote groep volken is selectie binnen deze groep een voortdurend proces. Vandaar dat ik in het Groentje van oktober stoeide met het idee van een overkoepelende organisatie die zich voor de totale Nederlandse imkerij gaat toeleggen op het op grote schaal produceren van K.I.-bevruchte koninginnen.

Laten we er eens van uitgaan dat de Ambrosiushoeve de taak krijgt toebedeeld als centrum te gaan fungeren. Er is een fraai gebouw aanwezig en voldoende gelegenheid om een groot aantal volken te plaatsen. Vanwege het belang van een gezonde en rendabele bijenteelt voor land- en tuinbouw is een startsubsidie verleend. Om aan te sluiten bij de huidige privatiseringsgedachte kan ook een centrum ontstaan op basis van persoonlijk initiatief. Komen we vervolgens bij de vraag waar het geselecteerde bijenmateriaal, de



Wat is er op tegen de bakens te verzetten?

volken met zeer positieve eigenschappen, vandaan moet komen. Hierbij zullen we éénmalig de hulp nodig hebben van een flink aantal imkers die er een grote bijenstand op na houden, zodat na onderlinge vergelijking duidelijk een onderscheid kan worden gemaakt tussen goed- en slecht presterende volken. Van elke deelnemende 'groot-imker' worden de vijf beste volken geselecteerd en aan het centrum verkocht (de geleverde volken worden betaald uit de subsidiepot). Door de medewerking van 10 groot-imkers verkrijgt het centrum als basismateriaal 50 niet verwante volken uit verschillende delen van het land met het predikaat 'best'.

Deze volken worden van gelijke sterkte gemaakt en vervolgens in hetzelfde drachtgebied aan strikt dezelfde behandeling onderworpen. Van elk volk worden in het voorjaar een even groot aantal dochter-koninginnen gekweekt. Uitgaande van drie koninginnen per volk levert dit 150 nateeltkoninginnen op. Deze koninginnen worden volgens de K.I.-methode bevrucht en mogen zich verder in afleggers tot volwaardige volken ontwikkelen, waarna ze worden ingewinterd. Van deze 150 volken worden het volgende jaar opnieuw de 50 beste geselecteerd die op hun beurt dan weer dienen als basismateriaal voor de volgende generatie koninginnen. Nu wordt ook de uitspraak duidelijk, dat uitgaande van een grote groep volken, selectie binnen deze groep een voortdurend proces is.

Laten we nu de rol van de darren eens anders bezien. Bij de niet-gecontroleerde teelt van koninginnen, zoals die nu bij de meeste imkers plaats vindt, zal de mannelijke genetische inbreng van koningin tot koningin sterk verschillen. Om deze variabele factor uit te schakelen wordt voor ons K.I.-programma het sperma verzameld van een gelijk aantal darren uit elk der geselecteerde 50 volken. Het sperma wordt goed gemengd zodat een grote hoeveelheid wordt verkregen van darren uit de top-50 volken. De geselecteerde dochterkoninginnen waarover we het zojuist hebben gehad worden hiermee geïnsemineerd.

Door deze techniek te volgen is het zaad dat elke koningin ontvangt een genetische afspiegeling van de totale geselecteerde top-50 darrenpopulatie. Elk jaar weer worden de beste koninginnen bevrucht met het sperma van darren uit een grote hoeveelheid geselecteerde volken. De inteelt zal niet snel verlopen omdat de darren afkomstig zijn uit een groot aantal volken. Elk jaar weer vindt een versterking plaats van eigenschappen die we graag in onze bijenvolken aantreffen.

U zult zich misschien afvragen 'is dat allemaal wel nodig'? Ik denk van wel. Een voorbeeld? Voor veel imkers wordt de drempel weggenomen om in het bezit te komen van een betere gebruiksbij. In een verstedelijk gebied is een steeklustige bij niet te tolereren. Vroeg in het jaar komen bevruchte koninginnen beschikbaar, waardoor de lange moerloze periode in de voorzomer drastisch wordt verkort (zie 'Van imker tot imker' in het oktobernummer). Hoe nu verder? Met elkaar deze uitdaging bespreken, welke mogelijkheden liggen er binnen handbereik, even wennen aan het idee van kunstmatige inseminatie in ONZE bijenteelt. Inventariseren, want wellicht wordt er al volgens dit programma aan K.I. gedaan. Ik heb bewust nergens gesproken over het bijenras dat de voorkeur verdient om als basismateriaal te dienen. Een beroeps-imker van de Vaca Valley Apiaries in Californië formuleert het aldus: 'In ons selectieprogramma staat de honinggoest centraal. Alle eigenschappen die een bijdrage leveren zijn gewenst. In plaats van allerlei tijdrovende werkzaamheden als het meten van de tonglengte, nectarlading per bij, aantal vluchten per tijdseenheid, legcapaciteit van de koningin enz., laten wij de weegschaal spreken. Dr. Szabo heeft namelijk aangetoond dat de gewichtstoename van een bijenvolk tijdens de dracht, over een korte periode gemeten, nauw samenhangt met de prestatie tijdens het gehele seizoen. Tijdens de voorjaarsdracht krijgen de volken honingkamers en worden gewogen. Tien dagen later worden ze opnieuw gewogen en de gewichtstoename in procenten bepaald. De 35 tot 50 volken met

de grootste procentuele gewichtstoename worden geselecteerd en dienen als basismateriaal voor de teelt van koninginnen.

De Vaca Apiaries hebben het bestand opgebouwd uit verschillende lijnen Carnica afkomstig uit zowel de Verenigde Staten als Canada.

Terug naar onze eigen bedoening met de bijen. Als we op de een of andere manier met elkaar de koninginneteelt volgens K.I. methode gaan ontwikkelen, dan zal het een moeizaam proces worden, veel tijd vragen en een gedegen opzet. Maar als aan de horizon dan de mogelijkheid verschijnt dat een betere gebruiksbij binnen het bereik komt van de Nederlandse imker, dan vraag ik me af 'Wat is er nog op tegen om de bakens te verzetten?'

Ik hoop dat bovenstaande de aanzet vormt tot een vruchtbare discussie, van imker tot imker.

Geraadpleegd

Fieke Bos (1988). Even uitdenken. Kwispeldans, blad van subvereniging Winterswijk e.o.
Cobey, S., Lawrence, T. (1988). A successful application of the Page/Laidlaw Breeding Program. *Gleanings* 5: 274.



Noot van de redactie

Betreffende de ideeën die Ko Zoet ontleende aan het artikel van S. Cobey and T. Lawrence in het Amerikaanse tijdschrift 'Gleanings in Bee Culture' het volgende. Ten dele overeenkomstige gedachtengangen betreffende een selectieprogramma voor de honingbij werden ontwikkeld in het rapport van de 'Studiegroep genetica en veredeling van de honingbij' besproken in het Groentje 89(6): 170-171 (1987) en tijdens de Koninginneteeltdag 1988 (zie aankondiging en bijdrage van Dr.F.A. Moritz (Groentje 89(11): 300-301) en verslag in het Groentje 90(5): 153-155 (1988).

echte valeriaan

Officinalis

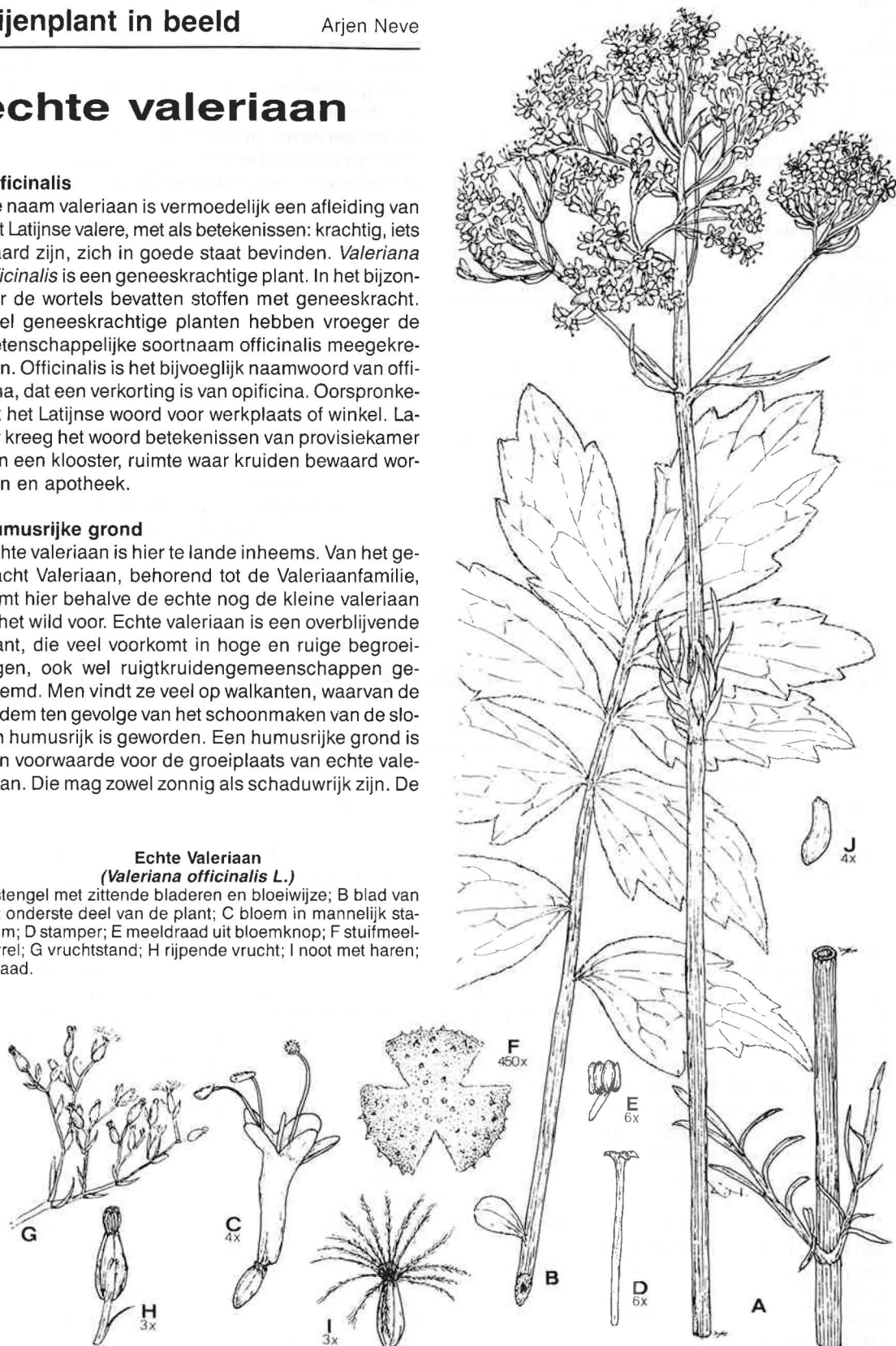
De naam valeriaan is vermoedelijk een afleiding van het Latijnse *valere*, met als betekenissen: krachtig, iets waard zijn, zich in goede staat bevinden. *Valeriana officinalis* is een geneeskrachtige plant. In het bijzonder de wortels bevatten stoffen met geneeskracht. Veel geneeskrachtige planten hebben vroeger de wetenschappelijke soortnaam *officinalis* meegekregen. *Officinalis* is het bijvoeglijk naamwoord van *officina*, dat een verkorting is van *opificina*. Oorspronkelijk het Latijnse woord voor werkplaats of winkel. Later kreeg het woord betekenissen van provisiekamer van een klooster, ruimte waar kruiden bewaard worden en apotheek.

Humusrijke grond

Echte valeriaan is hier te lande inheems. Van het geslacht Valeriaan, behorend tot de Valerianaceae-familie, komt hier behalve de echte nog de kleine valeriaan in het wild voor. Echte valeriaan is een overblijvende plant, die veel voorkomt in hoge en ruige begroeiingen, ook wel ruigtkruidengemeenschappen genoemd. Men vindt ze veel op walkanten, waarvan de bodem ten gevolge van het schoonmaken van de sloten humusrijk is geworden. Een humusrijke grond is een voorwaarde voor de groeiplaats van echte valeriaan. Die mag zowel zonnig als schaduwrijk zijn. De

Echte Valeriaan (*Valeriana officinalis* L.)

A stengel met zittende bladeren en bloeiwijze; B blad van het onderste deel van de plant; C bloem in mannelijk stadium; D stamper; E meeldraad uit bloemknop; F stuifmeelkorrel; G vruchtstand; H rijpende vrucht; I noot met haren; J zaad.



bladeren zijn onevengeveerd en hebben getande bladslippen. Ze staan tegenover elkaar en zitten kruisgewijs aan de stengel. Onderaan de plant zijn ze lang gesteeld. Naar boven toe worden de bladstelen korter. Boven aan de plant zijn de bladeren zittend en stengelomvattend. De vorm van de bladeren is afhankelijk van de standplaats. Op een droge en zonnige plek ontwikkelen zich bladen met smallere bladslippen.

Asymmetrische bloemen

Veel bloemvormen zijn langs één of meer vlakken zodanig door te snijden dat de beide helften elkaars spiegelbeeld zijn. Zo'n snijvlak wordt een symmetrievlak genoemd. Bij de bloemen van echte valeriaan ontbreekt enig symmetrievlak. Ze zijn asymmetrisch. De bloemkroon is trompetvormig en heeft 5 slippen van verschillende grootte. Bij het begin van de bloemkroon zit een kleine uitstulping. Op de bodem daarvan bevindt zich het nectarium. Een beharing tegen de binnenzijde van de uitstulping beschermt de vrijgekomen nectar. De nectar is sucrosedominant, dat wil zeggen er zit meer sucrose in dan fructose en glucose. De kleur van de bloemkroon varieert van lichtlila tot bijna wit. De pluimvormige losse bloeiwijze heeft echter een donkerder kleur. Dat komt door paarsgekleurde helmknoppen. Iedere bloem heeft drie

meeldraden die, tussen de kroonslippen staande, met de bloemkroon zijn vergroeid. De gele stuifmeelkorrels zijn groot en hebben wijde kiemopeningen. Het oppervlak van de stuifmeelkorrels is bezet met korte stekeltjes. De bloemen zijn protandrisch. Nadat de helmhokjes hun stuifmeel hebben vrijgegeven groeit de stamper verder uit. In het eindstadium van de bloei vertonen zich aan het eind van de stamper drie naar buiten gebogen stempellobben. Behalve door honingbijen worden de bloemen druk bezocht door hommels, vliegen en kevers. Hommels zijn soms geheel met stuifmeel bepoederd.

Late groei van de kelk

Aan de bloem is weinig van de kelk te zien. Tijdens de bloei is hij nog klein en naar binnen omgebogen. Eerst wanneer de bloemkroon is afgevallen en de vrucht gaat rijpen komt de kelk tot ontwikkeling. Er vormen zich geveerde haren die aanvankelijk naar binnen zijn gebogen. Later als de vrucht rijp is strekken ze zich en gaan wijd uiteen staan. Ze dienen dan voor de windverspreiding van de vrucht. Van de drie hokken van het vruchtbeginsel zijn er twee steriel zodat zich maar één zaad kan vormen. Nadat ze rijp zijn geworden blijven de vruchten (nootjes) maar korte tijd aan de plant.

Wie de jeugd heeft, heeft de toekomst - deel 2

J.R. Wijsbeek

Op mijn (nood)kreet in het Groentje van februari 1988, met betrekking tot het jeugdwerk kwamen verrassend weinig reacties binnen. Dit terwijl het gebrek aan belangstelling van de jeugd voor de imkerij, zoals ook op de landelijke jaarvergadering bleek, toch ook in andere afdelingen/subverenigingen voorkomt.

Ondanks dit negatieve resultaat zijn we in de afdeling Uithuizen en Omstreken toch doorgegaan met datgene waarmee we begonnen waren. Met recht kunnen we nu zeggen, dat dit resultaat heeft. Na een bijenseizoen gewerkt te hebben als een soort bijenteelt-leraar op diverse basisscholen in en rond onze gemeente, werden nu de eerste 'examens' afgenomen. Deze zogenaamde examens bestaan uit een theorie- en een praktijkgedeelte. Het theorie-examen werd op 10 november afgenomen, het praktijkgedeelte zal in het komend voorjaar volgen.

Er deden 14 kinderen mee aan de cursus. Twaalf hiervan deden het theoretisch examen (2 kinderen zitten inmiddels op de middelbare school en zullen op een later tijdstip examen doen). Er waren maximaal 162 punten te behalen; 10 kinderen behaalden meer dan de 122 punten die nodig waren om te slagen, 2 kin-

deren haalden tussen de 100 en 122 punten en krijgen een herkansing.

Gedurende het afgelopen seizoen heeft er bij één school een bijenkast gestaan, waar de praktijkervaring opgedaan werd. Ook het reizen werd opgenomen (in dit geval de winter- en zomerkoolzaadrecht), in het lesprogramma. De theorie werd begeleid door de lesbrief van de afdeling Stadskanaal, en verder door eigengemaakt lesmateriaal. In totaal hebben er het afgelopen seizoen vier scholen een of meer 'bijenlessen' aangevraagd. Zoals het nu lijkt zullen er twee scholen zijn die zelf bijen gaan houden, en waar een onderwijzer de begeleiding op zich zal nemen (ondersteund door een imker).

Persoonlijk ben ik zeer tevreden met het tot nu toe bereikte resultaat. Er is momenteel al een groepje leerlingen zover, dat ik mijn bijen, voor een paar weken, zondermeer aan hun zorgen kan toevertrouwen.

Gezien mijn eigen ervaring, en de wetenschap dat er ongetwijfeld andere afdelingen zijn die ook de belangstelling van jeugd willen opwekken, nogmaals een oproep. Zou het niet verstandiger zijn wanneer deze



Bron: Nieuwsblad van het Noorden, 11 november 1988.

activiteiten gebundeld worden, zodat er gezamenlijk aan een soort 'jeugdstandaard' gewerkt kan worden? Mochten er mensen zijn die meer weten willen over onze werkwijze, dan kunnen zij ook even bellen.

Nogmaals; **wie de jeugd heeft, heeft de toekomst** en afdeling Uithuizen en Omstreken krijgt al wat grip op de jeugd, en dus misschien ook wat meer perspectief voor de toekomst.

Wanneer er weer nieuwe ontwikkelingen zijn op het jeugdgebied, dan hoort u dit weer van mij.

J.R. Wijsbeek, secretaris subver. Uithuizen e.o., Botter 32, 9981 EN Uithuizen. Tel. 05953-2173.

Opmerking redactie

De heer Wijsbeek kan meer dan bijtenteeltles geven aan leerlingen van de lagere school (zie ook Groentje 90(2): 46-47 (1988)). Hij wist de redactie van het TV Jeugdjournaal voor zijn activiteit te interesseren. Donderdag 10 november 19.15 uur kon het hele land meegenieten van het 'examen' van deze leerlingen.

Reactie op het artikel van de heer Testerink

Redactie

Ten overvloede vatten we hierbij de taken van de redactieleden samen. Mevrouw J.A.M. Pos verzorgt namens de VBBN de verslaggeving van bijeenkomsten van het Hoofdbestuur en het Dagelijks bestuur, het verenigingsnieuws, de aankondigingen en de advertenties. Deze bijdragen worden door de overige redactieleden alleen maar op komma's en punten, maar zeker niet inhoudelijk gelezen. Het plaatsen van alle andere artikelen is door het Hoofdbestuur gedelegeerd aan de overige redactieleden. Tenslotte verzorgen zij de opmaak en de correctie van het gehele blad. Het plaatsen van deze artikelen valt onder de verantwoordelijkheid van een onafhankelijke redactie. Zodra zakelijke belangen van de VBBN of van een schrijver van een artikel in het geding zijn, verzoeken wij de inzenders een advertentie te willen plaatsen. Mevrouw M.J.E.M. Canters zorgt voor het intypen van ingezonden tekst en voor het toevoegen van opdrachten aan deze tekst betreffende het lettertype en indeling voor de drukkerij.



Het klimaat in de kast tijdens de winter

Wanneer de eerste nachtvorsten zijn geweest, begint de winterrust voor de bijen. De bijen vormen een bol. Warmtetechnisch gezien is dit de beste oplossing, omdat een bol naar verhouding de kleinste oppervlakte heeft t.o.v. zijn inhoud. Het warmteverlies wordt daardoor tot een minimum teruggebracht. De bijen blijven voortdurend in beweging. Zij bewegen zich van binnen naar buiten in de bol en nemen constant voedsel op. Dit voedsel verbranden zij om in leven te blijven en om warmte te produceren. De temperatuur in het binnenste van de bol blijft 14–15 °C en de buitenkant ca. 10 °C. Bij het verbranden van suikers komt waterdamp vrij. Deze waterdamp condenseert in de koude lucht rond de bol. Het is zaak dat dit vocht afgevoerd wordt. Dit is te bereiken door de kast iets vooroverhellend te plaatsen, zodat het gecondenseerde water er uit kan lopen. Zet de vlieggaten geheel open, zodat er een goede luchtverversing mogelijk is. (Let er wel op, dat de muizen niet naar binnen kunnen - zie Tips september).

Het vlieggat in de winter

Wanneer de vlieggaten in de winter geheel open zijn, is dit goed voor het klimaat in de kast. De bijen krijgen hierdoor wel meer invloeden van buiten te verwerken. In de winter zijn dit over het algemeen negatieve invloeden. Sterke lichtinstraling wanneer er bijvoorbeeld sneeuw en zon is, lokt de bijen naar buiten. Deze bijen zullen dan snel verkleumen. Windvlagen en stuifneeuw hebben meer invloed op het klimaat in de kast. Door het plaatsen van een schermje met ruime openingen aan de zijkanalen, nemen we deze negatieve invloeden grotendeels weg. Gedurende een warme dag kunnen de bijen zich dan toch buiten de kast ontlasten. Er liggen altijd wel een paar dode bijen bij het vlieggat in de winter. Deze vormen een voedselbron voor vogels. Zij eten de verteerbare delen op en we vinden alleen de chitinehuid terug. Vogels, maar vooral koolmezen, zijn erin bedreven om via het kloppen tegen de kast meer bijen naar buiten te lokken. Wanneer ze de smaak te pakken hebben, kan dit tot aanzienlijke schade leiden. Het spannen van draden voor de vlieggaten, of het ophangen van een net, kan een en ander voorkomen. Het op tijd beginnen met voeren van de vogels op niet te grote afstand van de bijenkasten is ook een mogelijkheid. De bijen hebben hun bijdrage geleverd door hun bestuivingswerk te verrichten, waardoor zaden en bessen een aanvulling vormen op de voedselvoorziening van de vogels.

Het verplaatsen van bijenvolken in de winter

Het kan voorkomen, dat het onvermijdelijk is dat u uw bijen in de winter moet verplaatsen. Het is mogelijk dit te doen over een korte afstand. Er dient dan wel rekening gehouden te worden met een aantal zaken. Wanneer de reinigingsvlucht heeft plaats gevonden, kan het niet meer. De bijen oriënteren zich eerst, voordat zij op reinigingsvlucht gaan. Een dag met een temperatuur rond de 6 °C is het meest geschikt. De tros zit dan wat losser. Schokken zijn niet te vermijden en bij strenge kou is de kans groot, dat de tros los komt van het voer en niet meer in staat is zich te herstellen. Het volk kan dan op enkele centimeters van het voer verhongeren.

Controle van bijenvolken in de wintermaanden

Een ongestoorde winterzit is een vereiste, wil een bijenvolk in het voorjaar goed op gang kunnen komen. Alles wat de bijen zou kunnen verstoren, moet vermeden worden. Een regelmatige controle is dan ook noodzaak. Roer is het ergste wat er kan gebeuren. Elke verstoring geeft een verhoogde voedselopname. Deze verhoogde voedselopname resulteert weer in een onnodig grote belasting van de endeldarm. Bijen, die los van de tros raken, verkleumen, voordat zij de warme bol weer kunnen bereiken. Een goed schoon gemaakte varroalade, die goed kan schuiven wanneer hij voor het vormen van de wintertros geplaatst is, kan veel informatie geven. Zonder het volk te storen kan men zien, welke straten er bezet zijn en hoever de voedselvoorraad is opgemaakt. Naarmate de mul verder van het vlieggat af ligt, is er meer voer opgemaakt. Bij het vlieggat kunt u met een slang of bijenstetoscoop luisteren naar het volk. Een regelmatig gezoem wil zeggen dat alles in orde is. Bij andere geluiden is het goed dit te noteren in verband met een latere controle.

Stilstand is achteruitgang

Nu het praktische werk aan de bijen voor dit jaar voorbij is, is het goed om aan andere zaken te denken. Ook in de bijenhouderij hebben we te maken met ontwikkelingen en vernieuwingen. Het blijkt steeds weer, dat goede praktische imkers op de hoogte zijn van actuele zaken en weten waar ze moeten zijn, wanneer er iets mis is. Door het volgen van cursussen, het lezen van vakbladen en het bezoeken van bijeenkomsten kunt u uw kennis vergroten en 'bij' blijven. Verruim uw blik door contact te zoeken met anderen, die ook bezig zijn met de groene ruimte. Leg hun uw problemen over dracht etc. voor. (Het blijkt dat de imkers in een soort van isolement zijn geraakt.) De problemen van de imkerij zijn bij veel instanties en verenigingen niet bekend. Met wat doorzettingsvermogen is hier veel te bereiken. Wilt u blijven imkeren, dan moet u een gedeelte van uw tijd besteden aan voorlichting en het onderhouden van contacten buiten de imkerij. Drachtplantencommissies en de voorlichting kunnen u ondersteunen in het één en ander.

Wanneer u het volgende jaar bijen inzet voor bestuiving onder glas, zoals bijvoorbeeld aardbei en tomaat, stelt u zich dan op de hoogte van de specifieke maatregelen die u moet nemen, wil het voor u en de teler een succes worden. Het inzetten van bijen voor bestuiving vraagt een andere manier van bijenhouden dan honingwinning.

Vuilboom

Frangula alnus (gewone vuilboom) is een struik met veel volksnamen, zoals sporkehout etc. De vuilboom bloeit met korte onderbrekingen van eind mei tot in september. De kleine bloempjes geven rijkelijk nectar. Het hout werd vroeger voor vele doeleinden gebruikt. Van tekenhoutschool tot en met buskruit. De imker gebruikte het voor het spijlen van korven. Door-

dat het hout voor vele doeleinden geschikt was, werden de bomen regelmatig gesnoeid, wat de bloei bevordert. Als windsingel heeft de vuilboom bewezen te voldoen. Ten aanzien van ziektegevoeligheid voldoet ze zelfs beter dan de veel gebruikte elzen. Stekken van de vuilboom zijn niet duur. Het is ook goed mogelijk om zelf deze boom te vermeerderen. Het zaad, dat u verzameld hebt, moet eerst gestratificeerd worden. Dit is nodig om de kiemrust te doorbreken. Meng het zaad met scherp zand en zet het in een kistje buiten gedurende de winter. Het zand dient wel vochtig te blijven, niet te nat, anders verrotten de zaden. Doordat de zaden water opnemen en in deze toestand een koude periode doormaken, wordt de kiemrust gebroken. Zaai de gestratificeerde zaden in het voorjaar op de plaats, waar u de vuilboom wilt hebben.



Reakties op het varroabestrijdingsadvies 1988-1989

Dr. Ir. C. van Heemert, Consulent

Naar aanleiding van een ingezonden brief van de heer G.J. Testerink en de noot van de redactie in het novembernummer van het Maandschrift wil ik hier een kort commentaar geven.

In de brief van de heer Testerink wordt uitvoerig ingegaan op zaken die los van het bestrijdingsadvies van het Consulentenschap staan, zoals het functioneren van de V.B.B.N., het C.A.D. en het Proefbedrijf e.d. Het zou te uitvoerig worden om op alle punten te reageren, maar het is misschien goed om enkele hardnekkige misverstanden uit de weg te ruimen. Het grootste probleem van genoemde briefschrijver is het feit dat er bij het bestrijdingsadvies geen onderzoeksresultaat, waarop het advies is gebaseerd, wordt gegeven. Van iemand die zich zo kritisch ten opzichte van onderzoek opstelt zou verwacht mogen worden dat hij op de hoogte is van de gepubliceerde onderzoeksresultaten. Omdat lang niet alle onderzoeksresultaten in de bijenbladen verschijnen door louter plaatsgebrek, is het resultaat van het onderzoek van de Ambrosius-hoeve in boekvorm verschenen. Wat het resultaat van het onderzoek aan melkzuur in de periode 1983-1987 betreft zijn er publikaties geweest in het onderzoeksboekje van april 1984 en recentelijk in het proevenboek van het proefbedrijf Ambrosius-hoeve van maart 1988. In het mei-nummer van het Maandblad van dit jaar is het verschijnen van dit boekje geannonceerd. Wat betreft het toepassen van melkzuur voor de bestrijding van Varroa zal er in het komende jaar verder voorlichting over de praktische kanten van het gebruik van dit middel gegeven worden. Wel moet duidelijk zijn dat aan de meeste bestrijdingsmiddelen, dus ook melkzuur, bezwaren kleven welke afgewogen dienen

te worden tegen de voordelen die men er aan toekent. Vanzelfsprekend zullen suggesties vanuit de praktijk in dit najaar altijd welkom blijven. In het verleden hebben we daar ook dankbaar gebruik van gemaakt. De brief gaat verder over een aantal chemische middelen die in de bijenhouderij gebruikt worden. In dit verband verwijs ik de lezer gaarne naar de Tips van het C.A.D. van november. In aanvulling hierop is het belangrijk om te weten dat het gebruik van ijsazijn niet onder de Bestrijdingsmiddelenwet valt. Ijsazijn wordt gebruikt voor het ontsmetten van de raten en de kasten zonder dat daar de bijen en/of de honing mee in contact komen. Wat het middel melkzuur betreft kan gesteld worden dat het voor de gezondheid van de mens risiceloos is zodat plaatsing op de Lijst van Uitzonderingen mogelijk was. Wat mierenzuur betreft zijn er enkele risico's bij het gebruik voor de imker (sterke dampwerking) wanneer hij zelf platen gaat maken. Om deze risico's op te vangen is er een officiële toelating met goede instructies nodig. De V.B.B.N. heeft inmiddels toelating voor de 'Illertissen-milbenplaten' aangevraagd hetgeen door het C.A.D. en de Ambrosius-hoeve positief is ondersteund. Het besluit ligt nu bij de Commissie voor de toelating van Bestrijdingsmiddelen.

Tot slot nog een opmerking over de noot van de redactie aan het einde van de ingezonden brief. Het is zeer ongebruikelijk dat een redactie van een krant of een tijdschrift publiekelijk haar instemming betuigt met de inhoud van de ingezonden brieven. Het zou de redactie gesierd hebben als ze in het hetzelfde nummer van het Maandschrift het C.A.D. de gelegenheid had gegeven voor een objectieve reactie op in-

gezonden brief, zonder daar haar eigen opinie aan toe te voegen. Het is te hopen dat het Maandschrift als officieel orgaan van de V.B.B.N. zich in de toekomst realiseert dat de bevordering van de bijenteelt ook gebaat is bij het goed hanteren van de spelregels in de journalistiek.

Noot van de redactie bij de reactie van de heer Van Heemert

Na het voorbereiden van het oktobernummer, wat maar net lukte vanwege een tijdelijk gebrek aan kopy, waren we blij met de ontvangst van het discussie-uitlokkende stuk van de heer Testerink. Omdat de heer Testerink vrijwel in een adem kritiek leverde op het Hoofdbestuur, de Redactie en het CAD, leek het ons verstandig om nog even de 'spelregels' te noemen. Bovendien hebben we telefonisch contact opgenomen met de heren van Heemert en de Ruyter over dit artikel. Wij hadden ons voorgenomen in het decembernummer de reactie van het Consulentenschap te plaatsen, vandaar dat wij in onze noot de belangrijkste discussiepunten nog even noemden. De reactie van het Consulentenschap heeft u nu kunnen lezen.

Imkersvereniging , 't Iemenschoer' te Almelo 75 jaar

De viering van het 75-jarig bestaan van de Almelse Imkersvereniging, wat plaats had in het weekend van 11 en 12 juni 1988, mag bijzonder geslaagd worden genoemd. Op de receptie op zaterdagmiddag waren het IVN, enkele zusterverenigingen, de Gemeente, De Kruidentuin en de VBBN uit Wageningen vertegenwoordigd. Namens laatstgenoemde vereniging overhandigde de heer Henseler de nationale imkersvlag aan voorzitter Ten Berge. Wethouder Van Gessel kon de imkers geruststellen over de groenvoorziening in de stad: er worden weliswaar heel wat bomen gekapt, maar de aanplant is nog altijd groter. Het deed de aanwezigen deugd dat de wethouder toezegde de contacten tussen de vereniging en de Gemeente te zullen versterken. De vereniging schonk de Gemeente een honingboom als blijk van waardering. Zondag werd een bijentoer gehouden, waarvoor veel belangstelling was. Er was een wandeling uitgezet die de deelnemers langs allerlei facetten van het imkeren leidde: een observatiekast, een dia- en videovoortelling, bewoonde kasten en korven, oude en moderne honingslingers en als hoogtepunt een grote zwerm, hangend aan een boomtak. Ook allerlei werkzaamheden kwamen aan de orde, zoals korfvechten, waskaarsen maken, koninginnetelt en het klaarmaken van de raampjes. Kortom, de vereniging ziet met veel voldoening op dit weekend terug.

Adreswijzigingen

Het adres van R.J. Veldhuizen, lid van de Landelijke Ziektebestrijdings Commissie, Ir. Menkolaan 61, 3761 XK Soest is verandert in: Gipskruidweg 222, 1313 CW Almere-stad. Tel. 03240-42899.

De vakgroep Bijenteelt van het Laboratorium voor vergelijkende Fysiologie van de Rijksuniversiteit te Utrecht, J. van Galenstraat 40, 3572 LA Utrecht. Tel. 030-733408 is veranderd in: Centrumgebouw Noord, Padualaan 14, De Uithof, 3584 CH Utrecht. Tel. 030-533084.



Op 30 september 1988 overleed op 76-jarige leeftijd ons lid

DERK JAN KLUNDER

Met hem verliet onze vereniging een toegewijd lid en natuur-
liefhebber.

Bestuur en leden
subvereniging Nieuwleusen e.o.

Alfabetisch register 1988, jaargang 90

- Acarapis woodii* - zie Tracheemijt
 Adder 20
 Afrikaanse kaapbij 179
 Agressiviteit 214, 278, 282, 310
 Algemene Ledenvergadering 1988 48, 67
 beschouwing 187
 gedicht 188
 verslag 188
 verslag lezing 152
 Allergie 285
 Ambrosius 312
 Ambrosiushoeve - zie ook LPB
 onderzoeksresultaten 153
 open dagen 60, 90
 opening 146, 184
 Amitraz 5, 199
 Apifonda 208
 Apiinvert 208
 Apimondia congres 1987
 verslag 4
Apis cerana - zie Indische honingbij
 Apitherapie 122, 302
- Bay-Dir 5
 Bayvarol 178
 Bedrijfsmethoden
 Aalster methode 70, 104
 Aalster methode, bedenkingen 106
 Alexander 137
 Brink, vd. 137
 Golz methode 190
 Hopf 136
 korfmakerij 102
 laat inwintert 234
 losse bouw 102
 Reyns-Joliens 36
 separeren 268
 ten dienste van bestuiving 202
 Beroker 12, 187
 Bestrijdingsmiddelen
 gewasbescherming 89, 109, 158
 wet 207
 ziekten honingbij 5, 26, 42, 45, 153, 177,
 239, 252, 254, 295, 300, 305, 314
 Bestuiving 77
 appel 5
 aubergine 5
 bedrijfsmethode 202
 courgette 125
 land- en tuinbouwgewassen 23
 regeling 92
 solitaire bijen 5
 tomaat 124, 125, 192
 Bestuurlijke activiteiten 263, 328
 Beurzen - zie Markten en Beurzen
 Bier 240
 Bijendans 86
 Bijenkroeg 203
 Bijensteek 181, 285
 Bijentaal 25 Bijentuin van het Bijenhuis
 60, 277
 Biologie van de honingbij 4
 Boekaankondiging
 'Et hunnigt goed' 222, 258
 Boekbespreking
 De Geneeskraft van Propolis 84
 'Hummeln' 172
 Insektenbeheer 233
- Lexikon der Bienenkunde 84
 Werkboek Bijenhouden 320
 Brazilië
 imkeren met varroa 212
 Broednestontwikkeling 77
 Bruidsvlucht 186
 Bruidsworm 187
- CAD
 melding bijenziekten 191
 nieuwe uitgaven 289
 tips 29, 61, 91, 127, 160, 192, 223, 255,
 287, 315, 350
 verslag Apimondiacongres 1987 4
 Canada
 overwintering bijen 74
 Commissies
 drachtplanten 68, 69, 175, 236, 319
 honing 253, 296
 landelijke ziektebestrijding 352
 nazien boeken 55
 Congressen - zie ook Apimondia
 bijen en oecologie, Aken 188
 esperantisten 126
 heidebeheer 224
 Italië 77
 tropische bijenteelt 226
 Vlaams Imkerscongres 183
 Coumafos 252
 Curaçao
 bijenteelt algemeen 244
 Cursussen
 beginners en gevorderden 29, 61, 258,
 289, 339
 drachtplanten 129, 339
 Frankrijk 28
 honingkeurmeester, applicatie 253
 korfmakeren 29, 61
 korfteelt 185
 ziektebestrijding 29, 258
- Darren
 gedrag 314
 Diefstal 211
 Dolziekte - zie Meiziekte
 Drachtplanten
 bosaardbei 148
 cotoneaster 210
 courgette 23
 distel 118
 glia 237
 kaardebol, kleine 9
 'koningslinden' 68
 koolzaad 118, 128
 papaver 284
 polygonum apliceale 280
 radijsboomje 216
 reseda, wilde 182
 spaanse ruiter 114
 sporkehout 308
 tomaat 124, 125, 192
 valerian, echte 347
 veldbonen 118
 wateraardbei 82
 wilg, doorbloeiende 14, 69
 Drachtplanten
 activiteiten 175
 algemeen 5
- atlas 285
 behorende instanties 285
 bijentuin Bijenhuis 277
 braakliggende gronden 276
 folders 61
 groenbeheer Arnhem 236
 heidebeheer 224, 264, 336
 oecologische flora 320
 spoorwegterreinen 167
 stedelijk groen 80, 107, 236, 267, 271
 Drachtverbetering 271
 Economische aspecten 4, 77
 Engeland
 excursie 28
 museum 183
 Enquête 'Groentje' 135
 Enquête VBBN 305
 Excursies
 Engeland 28
- Filmverhuur 256
 Fluvalinaat 5, 178, 314
 Folbex 235
 Frankrijk, cursus 28
 Fruitteelt
 plaatsen bijenvolken 158
- Gallicismen 270
 Geafrikaniseerde honingbij 212, 310
 Gedrag
 darren 314
 voedseluitwisseling 239
 Gezondheidsdienst voor dieren 330
 Gist 172
- Haaldrift 115, 310
 Hommels 172, 173, 277, 304
 Honing
 gisting 21, 122, 240
 heide 39, 295, 296, 297
 in diepvries 22
 keuring Bunnik/Odijk 289
 keuring Renkum 251
 keuring Zwolle 289
 keurmeesters 220
 korfmakerij 102
 oogst(en) 72, 247, 305
 radioactiviteit 39, 243, 295, 296, 297
 residuen bestrijdingsmiddelen 252
 vloeibaar maken 276
 wondgenezing 181
 Honingslinger 175
 Hoofdbestuur
 hervkiezing leden 48
 nieuwe leden 113
 samenstelling 48
 vergaderingen 48, 112, 218, 316
 Hortus Botanicus 69
- Imkersverenigingen
 Aalten 159
 Almelo 159, 352
 Den Haag 285
 Hoogeveen 157
 Oosterhesselen 284
 Ooststellingwerf 157
 Oranjewoud e.o. 222
 Rijnstreek, De 319

- Rotterdam 285
 Ruinen 14
 Utrecht 267
 West-Betuwe 60
 Wezep 285
 Zuidlaren 284
- India
 bijenvijanden 176
 Indische honingbij 6, 18, 44, 140, 212
 Insegar 153
 Insekten
 algemeen 80, 107, 167
 International Bee Research Association
 congres tropische bijenteelt 226
 Inwintering 216, 247, 248
- Jaarverslag
 financieel 49
 Jeugdactiviteiten 320, 348
 Jeugdige imkers 283
 Jeugdrubriek 46, 47, 183
- Kaarsen 85
 Kerstpuzzel, opgave, uitslag 35, 340
 Killerbee - zie Geafrikaniseerde bij
 Klimatologische omstandigheden 58, 72,
 119, 149, 186, 214, 244, 248, 250
 Koningin
 onderscheid jonge-oude 217
 Koninginneteelt
 Carnicacclub Twente 121
 Carnicakoninginnen bestellen 121
 Jentersysteem 253
 kunstmatige inseminatie 282, 344
 landbevruchtungsstations Carnica 128
 landbevruchtungsstations Nederlandse
 bij 128
 omlarfdagen 118
 omlarfdagen, resultaten 116
 organisatie Oost-Nederland 105
 teeltkalender 71
 tips 118
 Koninginneteelttag 15, 299
 noordelijke 91
 verslag 153
 Kunst 123
 Kunstmatige inseminatie 282
- Laboratorium voor Vergelijkende Fysio-
 logie, Utrecht 352
 Lezingencyclus varroa 26, 27, 43, 44, 90,
 139, 177, 212, 235
 Limerick 22, 208
 LPB - zie ook Ambrosiushoeve
 onderzoeksprogramma 88
 temik 89
- Markten en beurzen 61
 Aalten 252
 Amersfoort 250, 321
 Drachten 224
 Eerbeek 317
 Epe 287
 Middenbeemster 286
 Veenendaal 90 jaar geleden 217
 Zenderen 156
 Zuidlaren 224, 286
 Zweden 28
- Meiziekte 217
 Melkzuur 42, 199, 254, 295, 300, 305
 Menthol 5
 Mierezuur 26, 42, 45, 199, 252, 333
 Milieutegel 252
- Musea
 Bijenhuisexpositie 298
- Natuurbescherming 152
 Nepal, bijenteeltproject SNV 18, 142, 204
- Onderscheidingen 59
 Ontwikkelingslanden algemeen
 bijenteelt 6
- Paralysis 232
 Perizine 199, 235, 239, 252, 305
 Personen
 Assche, P.R.van 113
 Broeder Adam 6
 Brink, G.vd. 28
 Daalen, N.van 220
 Ketwich-Verschuur, J.D.van 327
 Klei, R.H.ten 335
 Mostert, G. 152
 Peels, P. 113
 Veldhuizen, R.J. 352
 Wijman, J. 113
 Pijpbroed 275
 Postzegels 321
 Praktisch imker
 examens 127
 Propolis 122, 180, 266, 302
 Proventriculus 181
 Pyrethroiden 5, 43
- Raat 120
 behandeling honingramen 249
 Radioactiviteit 39, 243, 295, 296, 297
 Recepten
 honingkoek 278
 honing-yoghurt shake 90
 kwarktaart 278
 oudhollandse peperkoek 335
 theekoekjes 206
 Reinigingsvlucht 59
 Reizen
 koolzaad 128
 Roverij 214, 216
 Rwanda
 bijenteelt algemeen 245
 contacten met imkers 12, 187
- Salpeter 199
 Secretariaat 253
 Selectie - zie Veredeling
 Sineacar 199
 Solitaire bijen 5, 47, 167, 168
 Sovjet Unie
 varroabestrijding 25, 313
 methode van imkeren 25, 86
 Spuitschade 153, 207
 Stadsimkerij 78, 80, 107
 Sterfte
 winter 199
 Studiedagen 254
 grote imkers 285
 leraren bijenteelt 319
 VBBN 330
 Stuifmeel 74, 181, 285
 Subsidies 116
 Subverenigingen - zie Imkersverenigingen
- Tabak 199
 Telefoonnummers, belangrijke 127, 192
 Tracheemijt
 Bay-Dir 5
 pyrethroiden
 Transport 282
- U.S.A.
 geafrikaniseerde bij 310
 rasvoorkeur 283
- Vandalisme 250
 Varroa
 alternatieve bestrijdingsmethoden 41,
 85, 199, 214, 235
 Bayvarol 178
 beleidsstandpunt overheid t.a.v. bestrij-
 ding 87
 besmettingsgraad 26, 45, 213
 bestrijding algemeen 5, 7, 8, 25, 159,
 177, 235
 bestrijding in gesloten broed 45
 bestrijdingsadvies 254
 bestrijdingsadvies, reactie 295, 300,
 351
 biologie 5, 7, 8, 26, 44, 179, 212, 235
 chemische bestrijding algemeen 213
 en wespen 85
 enquête bestrijding 199
 evenwicht met honingbij 140
 fluvalinaat 178, 314
 folbex 235
 indische honingbij 44
 inteelt 45
 lezingencyclus 26, 27, 43, 44, 90, 139,
 177, 212, 235
 melkzuur 42, 254, 295, 300, 305
 mierezuur 26, 42, 45, 252, 333
 perizine 26, 235, 239, 252, 305
 pyrethroiden 43
 resistentie 212
- VBBN
 doelstelling 99, 100
 geschiedenis 101
 90 jaar geleden 248, 309
 Veredeling 11, 282, 344
 Verhuur bijenvolken 24
 Verkleuming 59
 Verplaatsing van volken 59
 Veterinaire Dienst 330
 Vijanden honingbij 16, 18
 Virussen
 algemeen 200
 paralysis 232
 zakbroed 200, 232
 Vliegkamers R.U. Utrecht 78
 Vlinderstichting 6, 174, 319
 Voedseluitwisseling 239
 Voer 208
 Voeren 74, 275
 Voertoestellen 220
 Voorjaarsinspectie 74
- Wasmot 275
 Wespen 85, 279
 Winterzit 12, 59, 74, 216, 309
 Woning
 bankorf 312
 bovenlattenkast 142
 kunststofkast 89, 238, 252
 längslagerbeute 190
 losse bouw 102
 maten binnenwerk 10
 solitaire bijen 168
 warmte-isolatie 274
- Zakbroed 200, 232
 Ziekten
 meiziekte 172
 nosema 172

paralysis 232
pijbroed 275
roer 172
varroa 5, 7, 8, 25, 26, 41, 42, 43, 44, 85,

87, 139, 159, 199, 212, 235, 239, 252,
254, 295, 300, 314, 333
verspreiding 139
wasmot 275

zakbroed 200, 232
Zweden, markt 28
Zwerm scheppen 150
Zwermen 119, 150, 209, 279, 284

Register van auteurs 1988, jaargang 90

Beetsma, J. 146, 152, 184, 233, 330
Boerjan, M.L. 104, 146, 184, 234
Born, W. 206
Bos-van Noordwijk, F. 176, 188
Bosch, G. van den 20
Brandwijk, A. 89

Canter, M.J.E.M. 15
Christiaens, E.L. 270

Dieden, D. 267
Dijkema, H. 11, 26, 27, 43, 44, 90, 91, 116,
190, 212, 235, 333
Does, L. van der 22, 208
Duchateau, M.J. 173
Duijvetter, J. 70, 106

Edelman, B.T. 175, 220
Eek, C. van 78
Eijnde, J. van der 124
Elbers, G.J. 153, 208
Engels, W. 212, 235

Freije, G. 286

Gool, H. van 268

Haanepen, H. 256
Heemert, C. van 4, 125, 153, 256, 336,
351
Henseler, G. 55, 238, 335
Hensels, L.G.M. 202, 207, 276
Hoetjes, P.J. 244

Jacobs, Th.A.W.M. 279
Jansen, C.E. 153
Janssen, F. 60, 61, 68, 69, 175, 236, 252
Jong, N. de 258, 278

Kaal, J. 180, 266
Kaas, J.P. 200, 232
Karwan, 183
Kat, O. de 25, 85, 115, 185, 252
Kerkvliet, J.D. 39
Koeniger, N. 139, 177
Korbee, J. 245
Koster, A. 80, 107, 167, 271
Kraai, A. 192, 277
Kroes, L. 136
Kroes-Jasperse, E.S.C. 139, 177
Kuiper, P. 78
Kuypers, A. 250
Landsmeer, J. 36
Longayroux, J. 47, 170

Meijs, C.C.J.M. der 87
Morel, C.F. 287
Muntjewerf, P.C. 77, 101

Neve, A. 9, 82, 114, 148, 182, 210, 237,
280, 347
Nijkamp, G. 156

Oomen, P.A. 109
Oranje, J. 209

Pater Jzn., C. 92
Pos-van Iersel, J.M.A. 15, 218
Praagh, J.P. van 10

Reekum, J. van 240
Rijswijk, P. van 55
Ruijter, A. de 7, 23, 41, 88, 124
Ruiter, R. de 211

Schakenbos, P. 174
Schouten, K.F. 274
Slagter, J. 22
Slot, G. van 't 20
Smeekens, C.C. 23
Speelziek, J.J. 21, 84, 122, 172, 264, 275,
328
Speth, K. 18, 142, 204
Steen, J. van der 89, 124
Sterk, W. 285

Velthuis, H.H.W. 239
Vos, B. 279
Vries, E. de 277

Wal, J. van der 128
Wesdorp, J. 123
West-Friesland, W. van 16, 69, 71, 203
Weyman, Th. 54
Wigman, B. 102
Wijsbeek, J.R. 46, 348
Wubbolts, H.T.A. 55

Zee, M.Chr. van der 6
Zegveld, W. 286
Zoet, K. 12, 58, 72, 119, 149, 186, 214, 217,
247, 248, 282, 284, 344
Zwan, J.C. van der 181

DECEMBER ZOEMERS:



**MEER DAN
25 DEPOTS**



Bienen '89

**PRACHT
KALENDER '89**

1990
NU NOG VOOR

13 unieke kleurenfoto's, van en over
bijen, met spiraalrug.
Formaat: 29,7 x 42 cm.

Maar... OP = OP!

ATTENTIE — LET OP — ATTENTIE — LET OP — ATTENTIE

Het Bijenhuis is op **zaterdag 24 december**
en op **zaterdag 31 december GESLOTEN!**

*De prijslijst staat vol KERST-CADEAU ideeën
en op pagina 3 van de prijslijst staan alle openingstijden
van onze depots.*



*altijd
dichtbij.*

HET BIJENHUIS
WAGENINGEN

Alle prijzen zijn af Bijenhuis-Wageningen

Friesland: H. Akkerman, Oosterwoldseweg 47, 8421 RP Oldeberkoop, tel. 05164-439.

Groningen: Fenna en Ger Postma, Kampenslaan 8, 9626 TE Schildwolde, tel. 05982-1455.

Onstwedde: H. Bessembinder, Wessinghuizenweg 18, 9591 VJ Onstwedde, tel. 05991-1226.

Emmen e.o.: J.A. van Groningen, Vaart Z.Z. 124, 7833 AG Nieuw Amsterdam, tel. 05915-52721.

Assen: Mevr. J. Blomsma-Mast, Dreslanden 90, 9407 JA Assen, tel. 05920-45277.

Staphorst: W. Bloemert, Lankhorsterweg 28, 7951 PP Staphorst, tel. 05220-52865.

Vriezeveen: G.J.L. ten Cate, Verzetstraat 54, 7671 GL Vriezeveen, tel. 05499-63040.

Enschede e.o.: A.M. Spit, Stemlandeweg 21, 7548 BV Boekelo, tel. 05428-2703.

Reggedal: H. Jansen, Lochemseweg 7, 7475 PA Markelo, tel. 05475-1238.

Gorsseel e.o.: G.J. Lensink, Deventerweg 4, 7213 EG Gorsseel, tel. 05759-2468.

Achterhoek: B. Meijerman, Dwarsdijk 6, 7025 CR Halle, tel. 05736-479.

Winterswijk: Mw. M.J. Grevers, Miste 4, 7118 WB Winterswijk, tel. 05435-239.

Flevoland: Mw. H. Mulder-Scheepmaker, Boeier 04-58, 8242 CL Lelystad, tel. 03200-40393.

Epe e.o.: Coöp. Novaco, Paasvuurweg 7, 8161 CA Epe, tel. 05780-12317.

Nunspeet: Th.G. Veenstra, Pr. Frederikstraat 13, 8081 NN Nunspeet, tel. 03412-54037.

Nijmegen e.o.: Mw. J.M. de Jong, Spoorstraat 3, 6663 AE Lent, tel. 080-234357.

Bunnik/Houten: B.Th. Barten, Koningslaan 23, 3981 HD Bunnik, tel. 03405-61742.

't Gooi: Imkerij 't Schuurtje, Oude Loosdrechtsedijk 115, 1231 LS Loosdrecht, tel. 02158-4104.

West-Friesland: Klaas Verlaet, Ganker 11, 1654 JH Benningbroek, tel. 02297-2325.

Noord-Holland: H.S. Homburg, Velsersduinweg 165, 1971 ZB IJmuiden, tel. 02550-21530.

Rotterdam: Mw. en dhr. Schmitz, Molecatensingel 266, 3077 SH Rotterdam, tel. 010-4833944.

Gouda: C. Bos, 3e Tochtweg 6, 2841 LM Moordrecht, tel. 01802-1227.

Schouwen-Duiveland: C.L. vd. Wekken, Provincialeweg 5, 4321 SM Kerkwerve, tel. 01110-14821.

Walcheren: A. Verboven, Bisschopsstraat 25, 4353 BN Serooskerke, tel. 01189-1499.

Zeeuws-Vlaanderen: Iz. de Huij, St. Jansdijk 10, 4504 PB Nieuwvliet, tel. 01171-1458.

Idem: K.J. Wolfert, Pr. Mauritsstraat 21, 4571 HB Axel, tel. 01155-2720.

Noord-Brabant: A. Pel, 't Kasteeltje 3, 5688 EN Oirschot, tel. 04997-72096.

Zuid-Limburg: G. Bruls, Altaarstraat 26, 6365 AK Schinnen, tel. 04493-1255.